शिला

रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

पासा— ११

मिसा

(नेपाल भाषाया सर्व प्रथम उपन्यास)

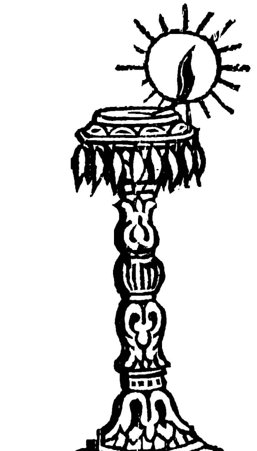

धुस्वाँ सायमि

नेपाल सम्वत

१०७४

छापांया संस्करण]   [मू— छतका

पिकाह्म —

च्वसापासा,
८१४, मरु इलाछेँ,
कान्तिपुर — ७

ब्याक अधिकार पिकाम्हेसिगु

थाह्म—

श्री वागीश्वर छापाखाना,
झोछेँ, लायकूसा:,
कान्तिपुर।

छंतहे

थर, छ सु, भीगु छु सम्बन्ध दु ? थ्व ला छं व जिं
छु सुनानं धाय् फैमखु । छाय् धासा थ्व विश्व,
मानव-जीवन व भीगु व्यक्तित्व थुलि सीमित व
संकीर्ण मखु । अले छ जिह्म थ्वहे धका
गथे धाय् ? अयनं छुं धाय् हे माली-
छ ख निराश व विच्छिन्न जुया
च्वंगु जिगु जीवनया ज ।
जित उत्साह बिया
च्वंह्म जिह्म
प्रेरणा ।

— धुपास्वाँ सायमि

जिमिगु खँ

थ्व च्वसापासाया भिंछ्गुम पासा ख । परिस्थितिया घचालं कयत्तुक्यला जक थ्वँ प्याहाँ वया पासापिनिगु न्ह्योने बुले मखना च्वंगु ख । अथे ला प्यदँ न्ह्यो हे थ्वया बाह्ला व्यने धंकूगु ख ।

न्ह्यागु हे जूसां सर्व प्रथम थ्व उपन्यास प्याहाँ वया नेपाल भाषा भाषी पिनिगु न्ह्योने छगू तधगु अभाव पूर्ति यात । थ्व तसकं लय्ताय् मागु खँ ख । मेगु छु धाय् ?

जय् मां भाय् !

—च्वसापासा

उपन्यासयागु शैली थगु हे न्हूगु ढंगयागु ख— उपन्यासकार गबलें पिने च्वना मध्यस्थ यायगु ज्या याई गबलें दुने च्वनी । उकिं उपन्यास उपन्यास जक मजुसें आलोचना एवं प्रत्यालोचना नं जुया वंगु दु । तर थौं समययात मागु हे थन्यागु शैली थाकुसां सामयिक ख ।

....

१

अस्ताचल पाखे वनाच्वंह्म भगवान अंशुमालीया सुवर्ण किरण वाउँसे वाउँस्येच्वंगु घाँसे व सिमा ह्ले लाना प्रकृतिस छगू रमणीय शोभा खनेदयाच्वन । झंगत ह्विच्छि चाहिला कल निनाद यायां ध्वो ध्वो मुना थ थ स्वले आनन्दं विभोर जुया लिहाँ वनाच्वन । ज्यापु-ज्यामित नं ह्विच्छिया ज्यां फुर्सत कया लय् लय्तातां, म्ये हाहां थगु छेँ पाखे वनाच्वन । शहरे थ्यंक वनेमापिं थां हपिं, वा हपिं छिं छिंथाय् थगु बाय् क्वायेगु लागी थाय् थासे दी धुंकल । अले थ मचात ब्वना ध्यबा दुपिं नं ह्विच्छिया छेँ ज्या सिधयेका प्राकृतिक शोभा स्वस्वं चाहिलाच्वन । प्यक्खें आनन्दया एकतन्त्र शासन जुयाच्वन !

गांया फुसे वनप्रदेशनापं च्वंगु छखा छेँया कथाय् छह्म भिंप्यदँति दुह्म मिसामचा धायेला युवति धाये न्यताले ह्ला तया समुद्रथें गंभीर जुया थगु भविष्य-जीवनयागु पौ पुइका विचारे तल्लीन जुयाच्वन । वया नां ख साधना ।

साधना च्वनाच्वंगु बन-प्रदेश छगू धात्थें हे आदर्शगु थाय् ख । पाहाडं शहरे वस्तु ज्वनावइपि फुक्क व लँ जुना वइगु । अय् जुया व बन-प्रदेश थौं बन-प्रदेश जक मखु बरु छगू व्यापारिक केन्द्र नं ज्वी धुंकल । लिबात कि लँ जुवात व हे बन-प्रदेशे बाय् च्वनीगु । शहर पाखेया ह्लावां नं थोधुंकूगु । एसां थनयापिनि नैतिकपतन जूगु मदु । ऐश आरामया राज्य मदु । गांया मचाते लागी छगू व्यनेकुलि खोलयेजूगु दु । अय् जूसां अनयापिं मनूतेगु विचारे ला मनू ज्वीगुया मतलब हे सिक्क ज्या यायेगु अले फक्को नयेगु । सुथ ह्लापां दना थ थगु ब्वीँ वनी । ज्यापुतेसं जक बुँज्या यायेगु धयागु थनया चलन मखु । अनयापिं फुक्क मनूत ज्यापु ज्यामि । मिसातेसं अर्धांगिनी धयातगु खँ यात शतप्रतिशत चरितार्थ यागा क्यनाच्वंगु दु । गुम्हं मिजंतनापं बुँ वनी, गुम्हं छें हे च्वना थाज्या थानाच्वनी । थत मागु साधन थपिसं हे दयेकी । गुबलें विदेशी लँनं पुंगु मदु । पुनेमागु आवश्यकता नं मदु । थगु ह्ला बल्लातल्ले मेपि-निगु चाकरी याज्वीगु ज्या नं मदु । तर, अय्जूसां इमिके आत्म गौरबया भावना पिने म्हुतुं पिमज्वो । म्वामदुगु छुकियां चिवा चर्चा मदु । बखतबखते नखचख मानयेयानाच्वंगु दु । लहर बहर यानाच्वंगु दु । धात्थें धायेमाल धासा साधना च्वनाच्वगु बन-प्रदेश थ्व नेपा देया स्वर्ग ख ।

साधना नं छुम्ह ज्यापुया हे म्ह्याय् ख। ज्यापु ! तर शहरया वातावरणे बांलाक बुलेधंकूम्ह। छ्वीँ ज्या यायेम्वाम्ह। म्वाम्ह छु, वं ज्या हे नं याये मसये धंकल। व ह्निंह्नि छुम्ह बाबुसाहेबया चाकरी वनेमाम्ह। लय् न्येतका दां वया तलव दु। थ्व नं वयागु जागीरया रूपे मखु। ह्निंह्नि न्हून्हूपिं ल्यासेत ह्याबीगु, चूलाका-बीगु हे वया ज्या। साधनां बौया के थ्वगु ज्याया बारे गोको-खेमछि न्यन, तर बौम्हस्यां गुबलें हे थ्व ज्यायाना धका धागु मखु। वं म्ह्याय्यात न्ह्याबलें उगुं थुगुं खँ ह्लाना थ्व खँ यात कत्यलाछ्वई। वं स्यू, थ्व ज्या वयागु लागी छगू तधंगु नैतिक-पतन ख। थ्व खँ साधनां सिल कि साधना व वया बिचे छगू तज्जागु गा दई। सावनां वया ज्याया बारे सिल धायेव वया मने छगू तधंगु घा ज्वी धका वं थू। लिपा जूलिसे वं थ म्ह्याय्नाप बांलाक उस्त खँ हे नं मह्लायेधुंकल। छाय्-छाय् म्ह्याय्नापलात कि व थाराक न्हुइगु। साधना यात ब्बाया थ्व चाला खना ग्यासें वल। व बिचा यात। 'छु वया बौयात सुनानं वया बारे मभिंगु खँ ह्लात ला!' तर वं धासा अन्यागु छुं ज्या यागु मदु। जरूर छुं मेगु कारण दई। वया मने धौब्रजि वाल। छेँ सुं न्यनेपिं मदु। मां धासां, बौ धासां, दाजु धासां व हे अबु छुम्ह। वया मेपिं सुं मदु।

तर ह्निंह्नियासिबे नं थौं वया ख्वा ख्यूँ। वया कारण छगू मेगु हे ख, बौया ब्यवहारं मखु। थौं सुथे जूगु घटनां हे वया मन कतूगु ख।

ह्निह्नियाथें थौं नं सुथ ह्नापां द्यो ख्युँ ख्युँ धाबले हे साधना ल का वन । ल कावनेगु थाय् नं न्ह्योनेसं मदु । बन प्रदेश जूगुलिं हे बाकेंति धैथें उखे वने मा । याकचा मिसामचा वनेगु नं ग्याना हे पु । उकीसनं ख्यूँलं हे वने मागु । मनूत नं जू दुगु हे मखुनि । उकिं साधना थ पासापिं निह्म नाप वन । ह्निह्नियाथें इपि सुम्क वन । ल्याहाँ वोबले साधनां खँ छुत – 'मस्यु छाय्थें, थौंकन्हे जिमि ब्वां जि खन धायेव हे ग्यासे वयेकीगु । थारान्हूथें ज्वीगु । जि खना न्ह्याबलें तापाक हे च्वनीगु । छाय् छाय् !'

'छाय् ज्वी ? छं हे बिचायाना स्वरे'– भचा चंचं धाह्मस्यां नंवाना हल ।

'जिं बिचायानां याये हे मफुत । मती नं छुं हे लुयावोगु मखु ।'

'गुलिं पह यायेसगु स्वरे । गुलिं मस्यूह्म थें !'

'छु पह यायेमागु दु । स्यूसा छिमिके न्यनाच्वनेमाला' —साधनां सरल नकसां लिसबिल ।

'जिमिसं मस्यूगु थें हे पह यानाच्वनीका ।'

'छिमिसं छु सिल ले धा सा ।' —साधनां कौतुहल पूर्ण भावं न्यन ।

'तंचाये मखु खला ?'

'थुकी जि तंचायेमागु हे छु दु ! व नं छिपिंनाप !'

'धात्थें हला छ छाय् तंचाई ! छला भन् लय्ताई । थथे हे ला खनि ह्नि छूवे धैगु ।'

'बाँलाक धारे। छु व का कनेथें यानाच्वनागु।' भचा झकों चाया साधनां धाल।

'अपायूसकं यल ला? बांलाक हे न्यनेमास्ति वल ला!' भचादिना– 'तंचाये दइमखु सो।'

'धायेगुसा धा छु व! खँ थपायूहाक यायेगु नं बांला ला?'

'कासा का बाँलाक न्यँ। छ ला ल्यासे ज्वी धुंकल। ल्यासेह्म म्ह्यायेमचा छेँ तयेमजिल। छुं छगू बन्दोबस्त यायेमाल' धयागु पीरं ज्वी का।'

'छग्गी! आमज्यागु म्वामदुगु खँ ह्ला वयेमते।'

'म्वामदुसा जिमिके छाय् न्यं वयेमाल ले?' 'भचा ह्लिस्याये थें याना 'का, छ ला पँयूनं नं वनीमखुत ज्वी का। छ ला आ झन खुसी··· ··· ··· ···।'

वाक्य पूर्ण यायेमलावं हे साधनां ल छपास कया वया ख्वाले छ्वाकाबिल।

गाचोतं ख्वा हुहुं छको पासाम्हेस्यां साधनायात स्वत। छेँ थ्यं-गुलि साधना थगु छेँ वन। पासापिं नं थगु छेँ स्वया वन। साधना नं पासाम्हं धागु खँ मने गुनयेयायां थाहाँ वन। कथाय् भुनुभुनु हालाच्वंगु ताया साधनाया छको ग्यासें वयेकल। लिपा अबुया हे स ताया व सुरुसुरु थाहाँ वन। छु खँ ह्लानाच्वंगु ज्वी धका मती तया साधना घ बैगले दिका तीजक उखे लिकच्वंगु कोथाय् वना अङ्गलिसे ह्वायूपं बियाच्वन।

'आम खँ म्वाल का। वंगु खँ न्ह्यथनां छुयाये! थौं जि छता खँ ह्लाये धका वयागु।' अपरिचित सलं नंवानाहल।

'छु खँय्?' उत्सुकता पूर्वक साधनाया बौनं न्यन।

'छि म्ह्याय् छह्म दु धागु मखुला?'

साधनाया ह्लायूपं तिस्वात।

'ख! ल कावनाच्वनतिनि। छाय्, छु धैदी मागुथें?'

'जि ला अबले मचाबले खनागु। आःला ल्यासे जुल ज्वी। गोदँ दत थें?'

'मस्यु गोदँ दत थें, लुममं।'

'झिखुदँ, झिह्नयदँतिला दत ज्वी?'

'अँ, अथे हे ज्वीका।'

'बीगु खँ मजूनिलाले?'

'मजूनि। आः यायेमाली का।'

'ह्याय् हे ज्वोधुंकल। ल्यासेम्ह म्ह्याय्मचा थथे लहिनातयेगु ठीक मन।'

'इथाय् जुयां छु याये, चीमिते निति थथे हे ला ख नि! न्हू च्याहा धाइगु, जिगु औकातं फुगु मखु।'

'ख ला ख। तर बोया दथ्वी हँय् नं ला छम्ह-निम्ह दइ नि। विलास भाजु स्यू हला? वेकयात बीगुली छिगु छु बिचार?'

'सु विलास भाजु?'

थ्व खँ न्यना साधनायात चुनि स्वीथें जुल। व मनू खना पालिनिसें तं प्याहाँ वल। कोठाय् वना छको छ्वरम्हुक ह्क्के

ला धका मतो वल। तर, लोकाचार व शिष्टाचारया भावनां वयात अथे मयाकल। उकिं सुंक च्वना।दुने जुयाच्वंगु खँ न्यन।

'व हे का, ध्वाखा च्वसं तख्वागु छेँ दुम्ह।'

विलासया परिचय न्यना साधनाया बौयागु ख्वाया उन हे पानावन। साधनाया मने छगू तधंगु संघर्ष जुल। महशूर गुन्ना, बाह्रमासे, अेलागुलु। उकीसनं पीद्दँ–पीन्यादँ दयेधुंकूम्ह बुह्रा। उज्याम्ह्स्यां साधनायात पयूनं ह्लाकेहल। थ्व साधनाया बौ चीमि जुया हे जक ख। चीमि तयेगु थथे हेला ज्वीगु स्वाभाविक नं ख। तमिपिसं चीमिनिगु हि जक त्वनीगु मखुकि इमिगु इज्जते नापं होलि म्हितेत सनीगु। थौंया समाज हे थज्यागु जुसेंलि सुया छु लगये जू!

हानं दुने खँ जुल—

'थ्व ला जित चित्त बुझे मजू'

'छाय्?'

'उलि मछि उमेर पाक नं ज्वी फैला। हानं भचा चाल चलनं बाँमला। मिस्ते थाय् जक ज्वी यो धैगु नं खँ न्यने दु।'

'पक्कानं छित सुनानं लखे मि ब्वा कंके त्यनका। सके थन भमचा ह्लाके हैगु धका सिया कर्पिसं थ्वावगु दुथें च्वं ......।'

'मखु। अा थथें ला जिं छुं धाय्नं मफु। छको विचा नं याना स्वे।'

'जिं स्वेला विचा याये मागु खँ छुं हे मदु का। गन गनयापिसं ला थ म्ह्याय् लाकेत स्ववैच्वन। जिं ला भी मनू नं जुल उकिं

साधना यात नं छथाय् खथाय्, ज्यूथाय्, भीत नं छु स्वैपिंथाय् लाके दसा ज्यू धका जक थुलि याकनं खँ ह्लावइगु ख। उकिं जिस नं याकनं हे मागु।

'ठीक ख। थन धासा जिं जक ज्यू धया नं मजिल न्ह्याथे धासां वया पाजुपिंके छक नं ला न्यना स्वेमाल।'

'का पाजुपिं ला मिजंया ज्वलिंज्वपिं पासापिं, इमिसं वैगु फुक चाल चलन स्यू। मज्यू हे धाइ मखु का। म्वासां-म्वासां जक न्यंके छ्वेथें ज्वी।'

'अेसा कने छकोनिं भासँ रे।'

'ज्यू जित छु, न्ह्याबले वा धासां वे बरू छिं थुकी बाँलाक बिचा याना दिसँ। खथाय्, ज्यूथाय् जक मखु अभ धाय् माल धासा अैस आरामं च्वने दुथाय्, ह्रानं तधंपिं मनूनाप छिकिपिनि म्ह्या-यया ह्वने दुगु मयो धंगु जूसा ला जिगु छु लगयेजू। नत्र धैसा थ्व छिकिपिनि म्ह्याय्या निंतिं ला छगू तधंगु मौका धासां ज्यू।' धाधां लाकां स वेका व मनू अनं वन। साधना तले वना जा थू वन। बौह्मला विचार-सागरे थस पायाच्वन।

'य ब्वा ज्यानां याय् त्यल।'

'हूँ?'

'ज्यनां या भास धैगु का।'

'नु वल।'

जा नया च्वंम्हेस्या मने खालि साधनाया ब्याहा जक तुमना भवास्स भवास्स नुगले थुंदिना च्वन।

'ब्वाया ख्वा खिउँसे च्वँ छाय् ?'

'थौं भचा गरखेसें च्वँ।'

'ह्वाच वह्म मनू सुले ब्वा ?' थ्व खँ साधनाया ब्वाया नुगले चुपि सुइथें जुल। वं साधनां नं खँ न्यना च्वंगु दु धका सिल। अनं म्ह्वायया नुगले स्याइ धका छगू त्वह तल।

'ख, बाबुसाहेबया थासं वह्म। थौं छथाय् ज्या मवंसें मगा धका धावगु।'

बौम्हेस्यां खँ मकंगु सिया थम्हेसिनं हे धाल।

'जि ह्वाच जूगु खँ फुक न्यने धुन। धात्थें मिस्त धैपिं पेन हे मवंसें मगा धैगु कर दुला ब्वा? जित थियाछ्वयां छुयाय् ब्वा? छित सुनां जाथुया नकी? सुनां ल कया बी?'

म्ह्वाय् यागु मचा पह खना बेंत छको ख्वे मास्ति नं वल ह्वानं ह्लिले मास्ति नं वल अले वाक्कुछिना धाल।

'थ्व ला जि ब्रिचा याय्गु खँ का'

साधनाया मने थुलि खं सन्तोष मजुल। तर, बौया न्ह्योने थ ब्याहाया खँ कुत्तु कुला न्यनेगु नं गथे? बौम्ह जाने सिधेका काहाँ वया लं फिना प्याहाँ वन। साधना यात धासा थ्व हे खँ हाय्का च्वन। व उइ थें जुल। उकिला फुक प्रकृति व थगु यौवन ह्लिला च्वनं नं वया मन ख्वइ च्वंगु। धाथें थ्व समाजे मिसाजुया जन्म ज्वोगु हे छगू भार जुया च्वन।

मखु, मखु।

जि दया हे थौं ब्वायात आनन्द जुया च्वन। जिगु पलेसा काय् बूगुजूसा सके ब्वायात था हे थाकुई।

म्ह्यायमचा धैह्म छे या लक्ष्मी ख।

ख। तर छह्म दां दुम्हेस्या छें जक। गन दां हे मदुसा अन गथे ज्वी फै ?

मिसा धैह्म सभ्यताया तिसा ख। अन्ध-मानवया प्रकाश ख।

थ्वला धायत जक का। थौं जगते मिसायात तिसाया बलं न्याना तल। थौं, मिसा मिजंते वासनाया न्ह्यवसा जक जुया च्वन।

लिस मव। साधनाया विचारधारां पल्टा नल। ब्वायागु दुःख जक झन् झन् लुमना वैच्वन। वैत म्वायमाःगु मवल। खिप छपू कया यखाना सीला धैथें नं मने लुल। ब्वायात ला छुं भचा हे हे कै कै न्यने माली मखु। छन्हुला सी हे मानि ह्लापा सोला लिपा सी। निराशां वैत ककु ककु तित। अले गा छपू न्यया प्याहाँ वल। अवले वइगु ह्लायूपने सुनां धै च्वंथें च्वं।

'छ गन वने त्यनागु ?'

'आत्महत्या ……'

'थ्वला तह्रंगु पाप ख।'

'पाप ! पाप सा छु ले।'

'छाय् ? पाप छुं मखुला ?'

'थौं मानव समाजे गरीबतेगु शोषण जुया च्वन। थ्व पाप मखुला ? थौं धनया बलं मिसातेगु सतीत्व स्यंका च्वन। थ्व पाप मखुला ? यदि पाप खसा इमित छु दण्ड बिल ? थुकिया

दण्ड मदुसा जिगु पापया नं दण्ड दइमखु । जित पाप यायत छाय् ग्यायेमागु दु ?’

‘पापया परिणाम ला अवश्य दु । थ्व ला मानव-जातीया मुख्यगु अंश धासां ज्यू ।’

‘गोलेसा पापया परिणाम जूगु ?’

‘थुगु जन्मे मजूसा मेगु जन्मे ज्वीका ।’

‘अय्‌सा मेगु जन्मया निंतिं थुगु जन्मे दुःख सिया च्वनेगु ला ? विपद् सहयाना च्वनेगु ला ?’

‘मखु, सहयाना च्वनेगु मखु, तर थ्वया मतलब आत्महत्या निं मखु ।’

‘मिस्तेसं मेगु छु याय् फुले ?’

‘छाय्’

‘मिसा धैह्म हे अवला ।’

‘थ्व हे ला छंगु तह्रंगु भूल ।’

‘भूल ! जिगु भूल छाय् ?’

‘मिसा ज्वीमा, मिजं ज्वीमा आखिर छमा सिमाया निगू कचा ख । अवला, अवला धका ग्याना गुलि मिस्तेसं छ शुरे-जूथें आत्महत्या यानाच्वन । भन अबला हे जकला जुयावन । आत्महत्या धैगुला छगू कायरता ख । समाजनाप ल्वाय्‌माका । अलेतिनि मिस्तेगु उद्धार ज्वी । दँ, मिस्तेत अवला दयेकूपिं समाजया नायोतेत केनाब्यू कि मिस्तनं उमिथें हे थ्व मानव जगत्‌या छह्म प्राणी ख । मिस्तनं थत अन्याय जुल धायेव ल्वायेस । दँ, दँ, याकनं दँ । समाजया कुरीति नाप छक ल्वापु या ।’

'ल्वापु !'

'छाय् थारा न्हुया ? छं मस्युला भगवान् तथागतया उपदेश थ्व संसारला छगू माया जाल जक ख। छगू हलचल ख। भीगु जीवन हे छगू वाफय् ख। शान्तिला मृत्युया उपनां जक ख।'

सुनानं लुखाया खापा ध्वारा ध्वारा संकुगूलि साधनाया तांद्रा भंग जुल। कुनेवना सु धका स्वोवन।

'नानी! बा मदीला?

'मदी।'

'गन भागुथें?'

'मस्यु, गन भागुथें। वइगुला ई जुल। छाय् गनं भाया दियागु?'

'बाबु साहेबं व्छइहगु।'

'ब्वा द्वाहाँ भायसाथ धैबीका।'

'जरुरी ज्या थें च्वं याकनं भासँ धका धै ब्यु रे।'

'हवस्।'

सत वह्म मनू वन। ब्वा गन वन ज्वी धका साधनाया मने खँ ह्लात पाजुपिथाय्जकं वनला, अथवा मेथाये गनं वनला। थ्व फुकं जिगु हे निम्तिइ मखुला। सरासर थाहाँ वना तले भयालं, गन लँ खने दुगु ख, व हे भयाले च्वना बौ-म्हे सिगु लँ स्वै च्वन। लँ धासा श्मशानयासिकं भयानक व सुनसान। अबले हे साले तू सिया च्वंपिं मनूत प्याहाँ वल, चति स्व स्व वयेका। म्हे लं दुला दु धै थें जक। स्वेबले हे ख्या

थ्वँ च्वं । छुयाय् म्वायेत नयेमा, नयेत ध्यबा मा, ध्यबा कमायेयायेत ज्या यायेमा । उकिसनं गरीबतसेंला भ्न हे अप्पो ज्या यायेमा । साधना नं ला छह्म गरीबया म्ह्याय् । साधनाया म्हुतुं अनायास प्याहाँ वल —

'गरीबतेगु हेला हे थ्व मनू-जीवनया परिभाषा ख ।'

तापाक मनू छह्म वै च्वंगु खने दत, म्ह्याय्या ब्याहाया चिन्तारूपी अेलाखं धे धे च्वीका छेँ पाखे स्वै वै च्वंह्म थ हे बौ । हानं छक साधनाया मिखाया न्ह्योने वहे निराशया भावना दनावल । तर, बा:क्कुछिना बस्स्वाना बिल । मने दृढ यात, थ्व राक्षस समाज नाप ल्वाहे ल्वायेमा । थुकिया नायो जुयाच्वंपिं निह्म स्वह्म ध्यबा घेपुना तमि धायेका च्वंपिनिगु छ्यों कहे छुकेमा । छेँ कसं बौह्म थेने धुंकल साधना ब्वाँय् स्वाँनें काहाँ वना खापा चायक वन ।

'ब्वा ! छह्म मनू वोगु ।'

बौम्हेस्या धासा न्हायूपने खँ हे दुहाँ मवं । सुरु सुरुं थहाँ वना कथाये दुहाँ वन, कोट तोतल अले भ्याले वना सुम्क फेतू वन । साधनां हानं धाल —

'मनू छह्म वोगु'

'गनं ?'

'बाबुसाहेवया थासं ।'

'छु धाल ले ?'

'छगू जरुरी ज्या दु धका धाल ।'

' ॐ '

वैत लुमना वल । अखुनु छह्म हकि धागु । म्ह्याय्‌या खं याना फुक ज्या अथें हे जुल । वं ज्या यानाच्वंगु हे नं ला म्ह्याय्‌या निम्ति । म्ह्याय्‌या सुख हे वया थगु सुख ख । थ स्वर्गीय पत्नीया अन्तीम भिक्षा पूर्ण यायेया निम्ति । भिं प्यदं न्ह्यो यागु फुक खँ वया न्ह्योने च्वं वल ।

२

भिं प्यदँ न्ह्यो !

घोर निस्तब्ध आमैया शुद्ध बाचाइले गनं की को हास मदु। सकभनं शान्त व गम्भीर वातावरणया एक तन्त्र राज्य जुया च्वन। खालि याने-काने खिचां उयाहइगु व ख्वैहइगु जक तायेदु।

थुइले हे साधनाया बौ ह्वकुइ ह्वा तया विचारया खुसी ब्वाँवना च्वन। कोठाय् च्याना च्वंगु पिलिपिलिचा मतनं भारा भारा मिना च्वन। पिने ह्वीं ह्वीं फये वैच्वन। सर्ग भयानक ह्वाकूगु सुपाचं त्वपुया च्वन। फुतिफाति वा वयेगु नं शुरु जुल। भारा भारा मिना च्वंगु मत भन भाराभारा मिना वल।

उहूँ······ आय्या ······ आय्या ······ उहूँया शब्द तायेँ दैच्वन। तिकूक कोठाय् मचा बुइगु बेथां साधनाया मां छट्पटे जुया च्वन। दिदी अजि व त्वायापिं मिस्ते नं दुने कोठाय् ग्वालि बिया च्वन। कलाम्हेसिगु प्रसव वेदनां साधनाया ब्वा-यागु नुग धुकु धुकु मिना च्वन। कोठाय् इरुथिरु जुया सना च्वन। बराबर कलाह्म च्वच्वंगु कोठाया लुखाय् स्वेगु। अबले छक कलाह्म तिस्सलं हाला हल, ख्वइहल। थुखे मत छक भार भार मिना सोथें च्वन। छह्म मिसा ब्वाय् प्याहाँ वया धाल—

'मचा बुल।'

'बुल ला!' हानं न्यन—'मांह्म गेच्वं?'

'मांह्म नं छुं म्वा, मचा नं छुं म्वा'

साधनाया ब्वा छक हर्ष वें हे जुल। ह्निलेपियां पी मफुत, छु बुल धका न्यंगु नं मखु, न्यनेगु वास्ता दुगु नं मखु।

न्ह्यागुं समाजे मानव-जातिया छगू थज्यागु वर्ग दु, गुगु वर्गया ज्या— सुया भम्चा बाँला, सुया म्ह्याय् ल्यवसिं, सुया छु बुल, सुया वस बाँला, सुया तिसा बाँला अथवा सुया सुया मदु, सुया सुया बाँमला। चि गागुलि भ्रन साया, मगागुलि भ्रन न्यालुका खँ ह्लायेगु चलन सुनां पने मफुनि। इमिसं ल कावने थायूसां, देयूके वने थायूसां, भ्वे नये थायूसां, जात्रा स्व वने थायूसां सं छह्म थ जोह्म नापलातकि न्यनी अथवा पोंकि। थ्व हे वर्गया नां ख मिसा!

'छु बुल हँ?'

'म्ह्याय् का।'

'म्ह्याय् ला ?' छह्म मिसां ख्वा स्वयंकल ।

थ्व हे ख, साधना थ्व संसारे वोखुनुया स्वागत, सत्कार। मिसातयेत थुलि अपमान छाय् ? सुइके थ्वइगु लिस दु, सुइके न्यनेगु ? सभ्यताया ख्वापालं लिस ब्यू ।

कन्हे खुनु बहनी साधनाया छें, वाफय् वल । साधनाया छ्वा भ्वे भ्वे कँकं इतमित कना च्वन । मांह्म ख्वाउँत्यला प्यघौतक बेहोश जुल । साधनाया पाजुपिं नं फुकं थ्यंक वल, अजिह्म नं वल । अबले तक साधनाया मांया मां नं दनि । आखिर मांया हृदय ख । नापं छह्म मिसाह्म डाक्टर नं ब्वना वल ।

'ल्वेला बाँमला ।' डाक्टरं उसाँयमदुम्हेसित स्वया साधनाया ब्वायागु व अजिम्हेसिगु ख्वा स्वया धाल ।

'छु ल्वे थ्व ?' साधनाया ब्वाँ न्यन ।

'छु ल्वे धाय्, थ्वापा हे मिस्तेत थथे मचा बुइ धुंका ज्वीगु ल्वे, हृदयया कमजोरी उकिसनं थ्वैतला झन ख्वाउँ त्यला च्वन । गबले प्यात्त 'हर्ट फेल ज्वी' धाय् मफु। जित ला विश्वास मजुल । अथेनं छुं उपाय याना दिसँ, तुख च्याका [illegible] बिया दिसँ । जिं छगू तागतया इञ्जेक्शन बिया थके, नयेगु वास नं च्वै बी न्याना नका ब्यू ।'

डाक्टरं वास च्वै च्वन साधनाया ब्वा तोले जुजुं छक छक बिरामियात स्वैगु, छक छक डाक्टरयात । डाक्टर वास च्वेधुंका सुम्क मोटरे च्वना वन ।

ध्यबाया नामं साधनाया ब्वायाके स्वाना प्याना सिवाय् दुगु मखु । तलब पाके जूगु गोन्हु दये धुंकल तर मालिकं ब्यूगु मखु ।

ससमांयाके काय् थ्व नं बाँलागु खँ मखुत, भन हेला जक ज्वी। वं विचायात—

'थ्व जीवन हे छगू तङ्गंगु संग्राम ख। ध्यबा थ्वइगु अचुक शस्त्र ख। थौं मानव-समाजयागु प्रत्येक वस्तु, फुर्ति, बल, तेज फुकेसं ध्यबां एक तन्त्र शासन चलेयाना च्वन। ध्यबादुपिं थौं मानव समाजया नायो हँ! छम्हु ध्यबा थगु स्वार्थसिद्धया निंतिं मानव वर्गयात ल्वाका च्वन, सभ्यताया नाशयाना च्वन।' वैत लुमना वल— 'उखुन्हु बाबुसाहेबया खिचायात कचिघा जक जूबले हे गुलि वास, गुलि दाँ खर्च। थौं जि कला सिनाच्वन वास न्यायूत ध्यबा मदु। थौं जिं हिं हिं चाकरी वनाच्वनां, चति स्वोस्वोवयेका ज्यायानां, गो छु फाइदा जुल? थौं छेँ कला सीन, जिगु जीवन मल सीन। जिके ध्यबा मदु!'

'ल'

साधनाया ब्वा भसंक वन। रोगीयात होश वल। साधना-या ब्वा व अजिह्म न्ह्योने वन। रोगी दनेत सन। पचि पचियाना मचा माला स्वल।

साधनाया ब्वाँ ल त्वंका न्यन—

'छंत छु जुल? आ गथे च्वं?'

'थन भचा स्या।' बुलुं ह्ला छाती दिका न्यन।

'धन्दा कायम्वा छुं ज्वी मखु' साधनाया ब्वाँ धाल।

रोगीं भातयात पुलु पुलु स्वैच्वन। भातह्म गनं ध्यबा त्याय् कैहे धका मतीतया छ्ये प्याहाँ वनेत कहाँ जक वने त्यन दुनें स ताय् दत—

'छि गन ?

'छाय् ?' मांम्हेसिनं न्यन ।

'ओ, मां ला ? वैत छको सताब्यु रे।'

'छाय् सतागु ?' भातह्म दुहाँ वल ।

'छि गन भाय् त्यनागु ?'

'छंत वास कावने त्यनागु ।'

'जित वास माली मखुत ।' निराशं जायाच्वंगु स प्याहाँ वल।

'डाक्टरं छन्त नकेमा धागु ।' अजिम्हेस्यां धाल ।

'आ जिगु जीवनया आशा त्वता दिसँ। ' म्ह्याय्‌यात केना ह्यानं धाल— 'थ्व जिगु सर्वे ख, जिगु ह्रियागु ल्यं। थ्वैत हे बाँलाक बिचाथाना दिसँ। तथी ऊर्वाधुंका छथाय् खथाय्, ज्यू थाय् बिया ठ्छै दिसँ। थ्व हे जिगु अन्तिम भिक्षा ख । नाथ··· जि······' धा धां वैगु स गठी गठी चिनावन। मिखा भ्वे भ्वे कना त्वलं च्वना बन । कोठाय् च्यानाच्वंगु मत फसं कया सित । अन्धकारं त्वपुल ।

फुकसिनं साधनायात दोष बिल।

'गज्याह्म मचा थ्व बुइसाथ हे मांया छ्यों न्ह्यै बिल । मरगु लिपा छु छु जक याइथें थ्वं ।

३

वा वैच्वंगु तन्हुहे दत । सिनाञ्याया ई । न्ह्याबले ख्वोसां सर्गते न्यंकभनं सुपाँय् जक । निभाया जलं सुपाँय्त फुकं भ भ धाया च्वन ।

छन्हुया खँ न सूर्धों हे लू; न वा हे वो । ख्वाउँसे च्वंक फये जक वैच्वन । थज्यागु न्ह्याइपुसे च्वंगु इले, जंगले छुसि कावोर्पि, स्यावल पूत्रोर्पि मिस्तेसं नं दिना सिनाज्या म्ये हाला च्वन । थुखे बुँया फाँटे भो भो वा पिना च्वंपिं मिसा मिजंत नं चाति-लखं छ्वाका ख्यायायां इति इतिं हिला च्वन । बन प्रदेश छगुलिं उमंगपूर्ण प्राकृतिक दृश्य जुया च्वन ।

अबले हे छह्म मिसा चुडि मा कया:या बन-प्रदेश चा ह्यू वै च्वन । थ्व खाया चुडि तज्याय्‌योगु बस्तु जूसां मिसातेत गुलि माया दु । उकिं हे मिस्तेसं वइत चाकलि भुं वल। वाउँगु, ह्याउँगु, किसिम किसिमयागु रंगि चंगि चुडिं, रंगि चंगि मिस्तेत प्रभावित याना च्वन । गुम्हेसितं ह्याउंगु यो, गुम्हेसितं वाउँगु यो, गुम्हेसितं तबालागु, गुम्हेसितं चीपूगु । धाधा:चिन्त धाधागु विया च्वन । थ्व मेगु हे बन-प्रदेश:ख ।

'अय् चुडि ह्न ?'

फुकस्यां ध्यान भंग जुल । छह्म ल्यास्येह्म मिसां प्यतजायागु भयाले रेशमया भयाकाप चीका चुडि ह्म्हेसित सतल । सकसिनं थस्वल अले दुरुरुरुं बिस्युंवन। लालि, पाउडर वुलातगुलिं यको सीदु व छह्म बाबुसाहेबया म्ह्याय् ख । तर खनं ख ।

'बाँलागु चुडि छक क्यँ रे।'

'खा यागु लाकी प्लास्टीक यागु ?'

'दकले भिंगु क्यों रे।'

'थ्व बनारसी चुडि ख।'

'गुलि दां ?'

'स्वै नि दिसंरे। चित्तबुझे जूला की मजू।'

अबले हे भातह्म कवाजं ल्याहाँ वल। कनक काचाकाचां चुडि कया दां बिया सुरुसुरुं थाहाँ वन। भातह्म चति स्वोस्वो वयेका थाहाँवल। कलाम्हेसित धासा छुं हे वास्ता दुगु मखु। भातम्हेस्यां थत अपमान यागु सिल अले भचा तं चाया धाल ।

'कनक, छुयाना च्वना ? पंखा छक गाय्‌का ज्यूवा रे।'
'मासा गाले।'

न्ह्याक गरीब जूसां व भात ख। तर, कनकयात धासा स्वे हे योगु मखु व जुल छह्म बःबुसाहेवया न्ह्याय्‌। भातम्हेसया तसकं तंवल दनावना वया ल्हाते तैतगु चुडि लाका वेँ बां छ्या तछ्याना बिल। तज्याःगु चुडी नं ह्मानं बूटं न्हुया धू धू याना बिल। कनकयात थ्व असह्य जुल। अले छकलं धुं चल्ला यात भम्ते याइथें भातम्हेसित भम्तेयाना धाल—

'छाय्‌ छं बियातैगु दां धका थथे यानागु ला ? जनम ध्यबा छग ध्यबा बीलंगु खै मखुनि। कर्पिनि दां नं स्वे मफु। थुलि हे छं जित पुरेयाये मफुला छं छाय्‌ जि नाप ब्याहा याना। छं स्वेबले ब्याहा यायूगु धैगु च्यो छह्म हेगु धका मखा सम्भे जुल ज्वी। जि अज्याह्म भिँसा मखु कि भातंयागु धका सह्‌याना च्वंनी। जि छंगु छेँ च्यो जुया लात नयेत वैह्म मखु।'

कनकया खँ भातम्हेसिगु न्ह्येच्वंगु मिइ च्यो लुइथें जुल। वैत भन तसकं तहँ प्याहाँवल। अले ज्वना दाया बस्वाना बिल, म्हुतु नं प्याहाँ वल।

'बेश्या रंडि, छ ज्यायायूत मखुसा, छु महारानी ज्वीत धका वैगुला ?

'थ्वगःगीगु ह्ला। आम ह्लाते तुं दागु स्वे दयेमा। मां बौपिनि मिखा कां जुया थज्याह्म कर्म चण्डालं दायेका च्वने माल।' कनकं तं पिकया धाल।

उखुन्हु भुतुली मि मच्या ।

कन्हेखुनु सुथे ह्वापां कनकया भात कवाजे वन । ल्याह्माँ वोबले कनक मदु । ताचा छ्प्वाँय् लिकसं च्वंपित बियाथकल ।

× × ×

न्ह्यागु वस्तु मन्त धायव, वहे वस्तुया गुलि आवश्यक ज्वी । कनक थ छें ल्याह्माँ मवोबले वैत चाल, कनकं ज्या मयाता गुलि ज्या या धैगु सिल । छुयाय् ? प्वा धैगु वस्तु हे छगू गजबगु ख । प्वाया निंतिं मनूत खं नं जुल, ज्यानमारा जुल, भयारखानाय् नं वना च्वन । मिस्तेसं नं मेथाय् पयेन वनीगु, थगु सतीत्व मागु, वेश्या ज्वीगु, फुकं थ्व प्वाया निंतिं हे ख । धात्थें धायमाल धासा थ्व प्वा हे संसार ख, अले संसार हे थ्व प्वा ख । संसारे आतक जुयावैच्वंगु ल्वापु व ज्वीगु ल्वापु नं थ्व हे प्वाया निम्ति ख । गज्यागु प्वा थ्व ?

कनकया भातया प्वा मजानि । आखिर खालियाना तयेज्यूगु नं मखु । जा थ्वी हे माल । ल धासा छफुति हे दुगु मखु । अथेयाय् थेयाय् मदया अन्त्ये वं घ ज्वना कहाँ हे वल । लुखाय् जक थ्योंबले छह्म सिपाही नं वैत घ ज्वना वोगु खना धाल—

'छाय् हजूर थौं मैंया साहेब मदुला ?'

कनकया भातया ख्वा ह्याउँसे च्वन । गय्धाय् कि वया कला व नाप ल्वाना थ छें वन । छुं मधासें मगाना धाल—

'अँ मैंय या मां तचो हँ उकिं व वोन । जिधासा च्यो लहिगु वानि मयाना । उकिं जि थम्हेसिनं हे ल कावने त्यना ।'

'हजूरयात छाय् तकलिफ। जि द्दे दुनि, जिं कै हे है बीनि।'

'ज्यू का!'

लया समस्या छगूला सुल्मे जुल। तर प्वायात ला लखंजक जायूका मजिल। जा थ्वीधका मिच्याकल मि मच्यासें कूँ जक प्याहाँवया वैत हैरान यात। घौ छघौ लिपातिनि बाँलाक मि च्यात। जा नं क्यें नं तरकारी नं छथाय् हे तया दायूकल। निघौ लिपा बच्छि कचिगु जा नया मुर्मुरे जुया सुम्क कोठाय् धों वन।

तँ क्यनेत संदुगु मखु। याकचा हे तँचाल, याकचा हे शान्त जुया चन।

४

कनकया पुरा नां ख कनकलता । तर फुकेसिनं वैत कनक धका हे सतीगु । कनक, साधनाया गांया बाबुसाहेबया केहेँ । वया बौया मालिकया याक म्ह्याय् । सुख व सम्पतिया मुले ह्विता च्वंह्म । बाबुसाहेबया याक म्ह्याय् जूगुलिं गबलें ज्या धैगु याय् मागु हे मखु । वया ह्विच्छिया ज्या हे बाह्लितक समायायगु अले सिनेमाया किताप स्वया म्ये हालेगु । छगू ज्या ब्वयागुली थम्हं धैथे मजुल धायव वैतं थ्वैतं हक्केगु, ज्या याइपिंत भ भ न्हुइकिगु । थथे ज्या मयासे मोजं च्वना नैच्वंम्हेसित भात याथाय् ज्या याय्-माबले ला वं थत न्हेगु जन्मया पापया फल धका भापिल । थ छेँ वनेत कारण मलुया च्वंम्हेसित अखुनु भाग्यवश कारण लुल, थ छेँ वहे वल । थ छेँ वया बौह्मनाप सिक्क ल्वात,

ख्वल, भातम्हेस्यां वैत ह्विंह्विं बाह्मसिक्क दाइगु धका कन, अले बौम्हेसिनं धाल 'म्वालका, म्वाल। आ वने म्वाल। छिमि भातयात थन हे सता तैतयेका।' वं थगु जीत खना मतिं मतिं ह्विल। भातया छ्यों क छुकेगु मौका थ्व हे ख धका भापिल।

कनकया छ्यें वया ब्वाया निह्म दाजु किजा दु। कनकया ब्वा, साधनाया ब्वाया मालिक, दाजुह्म। बुढा ज्वी धुंका नं एक नम्बरया रण्डिवाज निह्म निह्म कला ला छें हे दु, अथेनं वैत ह्वि छह्म धेथें भिखुदँया ल्यासे मा। ककाह्म नं ह्वापाला तसकं बद्माश हँ, तर आला एकदम शान्त व गंभीर। म्वाय्क म्वाय्कं खँ नं मह्ला। वया थ काय् छह्म नं दु यें कलेजे ब्वना च्वन। कनकया ला दाजुपिं निह्म दु। निम्हं रण्डिवाज, अयेला गुलु, जड्याँहा। म्ह्याय्या नामं कनक छह्म जक। दाजुया कला दु तर व थापा याना थछें जक च्वनीगु, जर्नेलया म्ह्याय्। थ्व हे ख कनकया परिवार।

भातया थासं बिस्युं वोसांनिसें साक्क भिंक नयेगुया ला छुं कमि ख हे मखु। बाँबाँलागु भिंगु वस, तिसां तीगु, रेडियो थाकेगु, पासापिं सता हया थगु क्याम्पाया दुने तेलकासा, सुलाकासा, कानाकानापीचा ह्वितेगु हे दैनिक कार्यक्रम ज्वी धुंकल। दाजुम्हेस्या धासा केहेंया थ्व पह तसकं यो छाय् धासां छह्म निह्म ल्यासेपिं थगु जाले फसे ज्वीला धैगु आशा दु। बौह्मला थ्व हे माम जुल। कनकया धासा पासापिं यक्को दु, मदैगु नं गथे ? वैके ध्यबा दु, शृङ्गार दु। तर पासापिं धासा ह्विग बोपिं थौं मवैगु, ह्वानं न्हून्हूपिं पासापिं दयेकीगु ह्वानं मदैवनीगु।

मस्यु वया घमण्डं यानाला, स्वभावं यानाला वा चरित्र सियाला ? छाय् धासां न्ह्यागु समाजे नं भातया थासं बिस्युं वोह्म मिसा जुल धायूव भचा मभिं हे धाइगु।

कनकया मती भविष्यया विचार, समाजया दुर्वचन छुं हे मवो। वला थगु राग-रंगे मस्त जुया च्वन। वया मती गबलें मवो कि थौं थुलि माने याना च्वंह्म दाजुं लिपा नं थुलि हे माने याइ। दाजुया कला वइ। कला छह्म मिसा हे ला खनि। मिस्ते, मिसाया न्ह्योने हे अप्पो बाँलाका केनेमा केहेंमत स्वया व छुं कमह्म नं मखु। व नं भातया थासं मच्वसें वैच्वंह्म कनक, तताजुम्हेस्या मिखां स्वे यइला। हानं दाजुला छह्म मिजं ख। मिस्तेगु मिखाया न्ह्यवसा। भन वया दाजुया कला उगु जमानाया जर्नलया म्ह्याय्, छह्म राणाया म्ह्याय्। उगु जमानाया राणा जुजु ला, द्यो ला। बौम्हेस्या कनक छक निक तिं-तिं न्हुया ह्मिता च्वनीबले थ्व खँ लुमना वइगु। तर व नं थगु हे राग-रंगे मस्त जुइह्म, अथें हे लोमना वनीगु। कनकया फवीं कम ज्वीगुला गन भन हिंहिं अप्पो जकं जुया वल। फवीं अप्पो जूलिसे पासापिं कम जुया वन। छह्म निह्म दुपिं नं छन्हू वनाप हे छ कि छ लगे याना ल्वाना वन।

उखुनुया खँ कानाकानापीचा ह्मिता च्वंगु। साधना नं वैच्वंगु। ह्मितु ह्मितुं साधनायात हे मिखाय् चिकेगु पावल। मिखाय् चिना तह्म साधनां स्वीतं ज्वना पीचा धायगुली हैरान, थुखे कनकं थ वेश्यागामी दाजुयात इशारा याना सतल। पासापिसं थथे यायेमते धका गुलि धाल तर कनक याके थ ध्यबाया घमण्ड

दु, अले व गनं माने ज्वी। दाजुह्म वया साधनाया न्ह्योने दनाबिल, साधनां थ पासापिं धका न्याक्क घेपुना पीचा धका ज्वन। कनकया दाजुं नं साधनायात घयेपुल। साधनां काचाकाचां मिखाय् चिना तगु पत्ति लिकाल। थत छह्म मिजं नं घयेपुना तगु खना व सिक्क ग्यात, वैगु ख्वा ह्याउँसे हिं बुलाथें जुया वन। बिस्युवनेगु कोशिश यालिसे मिजं नं झन झन कस्सिक घयेपुना बिल। गुलि बिस्यु वनेत सन। तर छह्म मिजंया बले वैगु छुं जोर लगे मजुल। चिल्लाय् दना ह्याल, सुं ग्वाहालि ब्यूवोपिं मदु। झन कनक हिला दगु जक ताय दत। साधनाया पासापिं नं फुकं छगू कोठाय् कुना बी धंकल खनि। साधना एकदम असहाय जुल। 'भगवान' यात लुमंका च्वन। द्रौपदिया लज्जा कृष्णं बचेयाथें, कनकया कका ध्यंक वल। साधनायात भचा आशाया ज दत। कनकया दाजु थ कका ध्यंक वोगु खने साथ साधनायात तोता बिस्युंवन। तर ककाम्हेस्यां छुं मखं। वया ध्यान हे मेपाखे बना च्वन। लिपा साधनायात खन। छको ककाह्म मस्यु ह्लाय्थें थारा न्हुल। सके वैत छह्म ल्यासेह्म मिसा खना वैत थगु ह्लापायागु कलुषित भावना ह्लानं बुया वल ला?

साधना सरासर कनकया कोठाय् वन, अबले अन मेमेपिं पासापि नं फुकं दैच्वने धुंकल। साधनां फुकेस्त छको नये थें स्वल। फुकस्यां ख्वा खिउँसे च्वँ। कनकं दना साधनाया ह्लाह्ला ज्वना हिला धाल—

'महारानी झासँ।'

थ्व शब्द न्यने साथं साधनायात सिक्क तहँ प्याहाँ वल। अले झोके जुया धाल—

'छं ध्यबा दुसा जित छु ? छंगु ध्यबा छग नयेमागु मदु। गरीब जूसां जिमिके इज्जत दु। छथें नीच मखु सिलला ? भातयाथाय् छे तेके ज्वी मफु। छथें भात देकं.........।'

'म्वाल म्वाल, छंगु इज्जत गन वनले सा ?' कनकं नं तहँ पिकाल।

'जिके हे दनिका, सुया तागत दु जित स्यंकेत ?'

'हा हा' छको कनक तसक्कं ह्निल।

पासापिनि फुकस्यां नं कनक खना तहँ प्याहाँ वये धुंकल, अले साधनाया पंलिना धाल—

'छथें जूसाला इज्जत वनीगु ख।'

हानं मेम्हेसिनं धाल—

'थ गथे करपिनि नं अथे हे धका जूगु ज्वीका।'

हानं मेम्हेस्यां धाल—

'संसार धैगु हे ह्ायकं। गज्यागु ख्वा स्वल, अज्यागु हे......

ह्ााना च्वंगु खँ सिमधेकं हे कनकं तहँ पिकया धाल—

'छु ज्या छिमि थन ? थत्थें प्याहाँ हुँ साधना ला जिमि च्योया म्ह्ााय्। जिमि यत्थे याइ।' बाबुसाहेबया म्ह्ााय्या पह पिकया हे धाल।

'वने ला त्यना। छंगु छेँ खिफायूत तकं वयेगु इच्छा मदु। वर कनक याद, यानाति छन्हु फुकेसितं आपद वयेफु।'

धाधां साधना नापं सकलें प्याहाँ वन।

× × ×

सन्ध्याकाई। सुर्द्योयागु ह्याउँगु किरणं हिमालय पर्वत छगुलिं लुँया खानिथें टलपल-टलपल जुया च्वन। थौंयागु वन प्रदेश भचा गम्भीर वातावरणं छायूपा तल। जा थ्वीत ल का वनीपिं नं यक्को वल। सकस्यां म्हुत्वी साधनाया जक चर्चा। थ्व संसारया हे नियम ख, भिंगु खँ जुल धायूव दुसुना वनीगु, मभिंगु खँ जुल धायूव खयूमा बा मखयूमा गां गां तक नं फिजे जुया वनीगु।

ल कइ च्वंपिं मिस्ते खँ जुया च्वन।

'साधना······।'

'ख ख, साधनाया छु जुल। जिं अन नं खँ ह्लाना च्वंगु ताया बाँलाक थ्वा मथू।'

'छु खँ?' ह्लानं मेम्हेसिनं न्यन।

'साधनायात टूलो बाबुसाहेवं ह्लाह्ला ज्वना········।'

'ख ख, छिमिसं छु स्यू? जि ला अन हे दुह्म।'

'छु छु जुल धारे।'

फुक्क खँला कन। तर, मखुगु खँ छगू नं तँना बिल—

'साधना नं मुसुमुसु ह्लिला वन, मस्यु इमि ह्लापांनिसें हे छुं दुथें च्वं।'

'साधनाला मथे ज्वीह्म थें मच्वं।'

'सुनां धायूफु। अज्यापिं हे ख सीमदेक ह्लाराँ जुया च्वनीगु।'

'मांह्म नं ला अज्याह्म हे ख नि।'

'मांह्म नं अज्याह्म!'

'कनकया ककां तैतगु धागु न्यना। ख मखु भगवानं हे जक स्यू।'

अबले हे साधना घ ज्वना ल का वल। ह्लापाथें पासापिं नाप नंतुल तर सुना नं ह्लापाथें बौँलाक खँ मह्ला। अले वया नं तहँ प्याह्वँ वल कि सुं नापं खँ मह्लासें ल काय् धुंका सरासर हे वन।

हानं व हे व नाप दु धैह्म मिसां धाल—

'का पह खँ ला? वया मती ला आ मैंयासाहेब ज्वी धुन धका मखा जुलज्वी। भी नाप ल्हुया खँ ह्लाइ धका आ। सुसिकें कम।'

सकलें धात्थें हे पत्या जुल। विचरा निर्दोष, निष्कलंक, उज्वल चरित्रवती साधनायात सकसिनं कलंकिनी भापिल। थौंया संसार हे थज्यागु, स्वीत दोष बीगु। दोष ख संसारया सभ्यताया।

५

छगू तधंगु कोठा। ङँय् काश्मिरी गलैंचा लाया तगु दु। भ्यापतिं वाउँगु ह्याउँगु, रङ्गविरङ्गी रेशमी पर्दा। वाउँगु तह्याकगु बिजुलीया मत च्याका तल। दथ्वीलाक टेबिल छग, प्यखें मखमलं भुना तगु कवज तयातगु दु।

ल्यासेह्म मिसा छह्म वया, टेबिलया द्योने प्यंग ग्लास व ह्विस्की, ब्रेण्डीया शीशी व तास छ्ज्वो तया वँजक वन, कनकया दाजु व मेपिं स्वह्म पट्ठात द्वहाँ वल। उकी छह्म डाक्टर हँ, शायद् बंगाली ला। पायूण्ट, टोप, टाइ आदि सुशोभित जुया वोगु। छह्म प्रोफेसर, शिक्षा विभागयाह्म थां जुया नं मस्यु अज्याथाय् गथे लावैच्वन। छह्म ला नगर-सेंठया काय् हे जुल, वनं याक काय्। धन सिक्क दु वया मेगु ज्या हे छु।

प्यह्म प्यखे फेतुल। तासया खेल शुरु जुल। नाप नापं गुह्येश्वरीया जलया पान नं शुरु जुल। नगर-सेंठया काय् नं धाल—

'का ताश जक ह्लिता च्वनेगु नं झाइपुसे च्वं। मदुला ? सतिरे छम्हेसित।'

'बासना !, ओ बासना !!'

कनकया दाजुं आवाज बिल। छह्म नकतिनियाह्म ल्यासेह्म मिसा दुहाँ वल, यौवनया ऐलाखँ थ्वँ काय्का। म्हे नांजकया वस, सालुसे च्वंगु रेशमीया पर्सि अले सालुगु हे ब्लज, मिजंतेगु पुचया न्ह्योने च्वंवल—

'सरकार !'

'अँ, सु ?' ऐला त्वँत्वँ न्यन।

'जि ! बासना।' बासनां मुसुक्क ह्लिला धाल।

'ओ ! वयेधुनला ? श्याबाश !'

'सर्कार !'

'जिमि पासापिनि छंगु प्याखँ छको स्वेमास्ति वल हँ।'

'बासना न्ह्याबलें तयार।' छको मछा पहलं न्हिल।

'थ्व ह्वया च्वंगु स्वाँ
सुनां थ्व, थ्वइ जिगु—
यौवनया स्वाँ, स्वाँ
यौवनया स्वाँ
थ्व ह्वया च्वंगु स्वाँ
भवा जुया फ्वीन थ्व

यौवनया स्वाँ, स्वाँ
थ्व ह्वया च्वंगु स्वाँ।'

सुमधुर पूर्ण म्ये, वासनापूर्ण हावभावं, हेलाखँ जागु मिखां कोठायात हे बेहोश याना बिल। गबलें वैगु ह्वा ज्वना, गबलें वैगु, गबलें कनकया दाजुया मुले फेतुइगु। वासना पूर्ण म्येयात वासनापूर्ण प्याखँ।

'वासना ?'

छगू प्रशान्त गंभीर तथा कठोर शब्द कठाय् दुहाँ वल। वासनायागु म्ये व प्याखँ तप्प दित। कनकया दाजुं तँपिकया लिफ स्वल। लुखाय् क्रोधमूर्ति धारना याना च्वंह्म ककायात खन। अले वया नं होश उडे जुल।

'अँ, छं थ्व छेँयात बारमासे व रण्डीते छेँ दयेके धुनका मखुला ?'

'..........' छुं लिस मवो।

डाक्टर व प्रोफेसरयात स्वया धाइ—

'ओहो! छिपिं ला ? धन्य, देशया उद्धार याइपिं 'नैतिक पतन जुल धायेव मनूतेगु पतन ज्वी' धका तत हाकेक ब्याख्यान बीपिं प्रोफेसरत नं। आश्चर्य !'

बुढा सरसर थुलिधया प्याहाँ वन। मस्यु छाय् ? सके वैत थ्व मानव-पतन खना घचाग्या वल ला।

'थ्व ला जिमिगु तधंगु इनसल्ट।' प्रोफेसरं धाल।

'जित वस्सकं अपशोच !'

'छिमि ककायात धा२।'

'असम्भव! व तँचाय् धंकल धायव जिगुला छु, जिमि ब्वाया हे शक्ति मदु कि वैत छुं धाय् ।'

'अयूसा ······।'

कनक थ्यंक वल। सकसियां नाप ह्ला मिले यात।

'वासना! म्वाल, छं आराम का हुँ।' कनकया दाजुं वासनायात स्वया धाल। वासना छर्यों कल्लुकातुं प्याहाँ वन।

'दाइ! जिगु इनाम' कनकं दाजुयात घेपुना धाल।

'छुकियागु?'

'साधना······!'

'का, कका वया अन छु जक मजू ।'

'उस!' कनक तेबिले हे फेतुल।

प्रोफेसर, डाक्टर व नगरसेँठया काय् फुकस्यां कनकयात थपाखे स्वकेत सनीगु तर कनकं धाला डाक्टरयात तोता मेपिं छह्मनाप हे बाँलाक खँ मह्ला।

'थ्व कका छह्म नं धात्थें हे ·····।'

'ख, न्ह्यागु ज्या नं स्यंका बीगु।' डाक्टरं कनकया खँयात समर्थन यात।

'छुं उपाय जक दसा ······'

'जि ठीक याना बीला?' डाक्टरं धाल।

'गथे याना?' कनकया दाजुं न्यन।

डाक्टरं कनकया दाजुया ह्नायूपने म्हुतु दिका धाल—

'बासले……।'

'बीष?'

'छु ले सा।'

कनकं खँ मथुल। वैत भन न्यनेगु उत्सुक जुल। डाक्टर यात ह्वा ज्वना साला लुखापाखे यंका न्यन—

'जित नं बाँलाक खँ कँ रे?'

'छिमि ककां थौंकन्हे जिगु वास नैच्वंगु दु। उकी हे छता ल्वाक छ्यायेव ला खँ हे सिध लनि।'

'स्याना व्छेगु ला! थ्व ला तसकं ग्यानापु?'

'छिमि कका दयेकं, न छनाप जिगु ब्याह्ना ज्वी फै, न छिमि दाजुं साधना यात हयेफै।'

'थ्व ला ठीक ख। तर………?'

'तर धायमागु छु हे दु धका? सुनानं नं सीमखु।'

'ओसा ला ज्यू' धाधां कनक टेबिल पाखे वना फेतूवन।

नकतिनि येँ थेँक वोह्म कनकथा ककाया काय् सन्तोषं थ्व खँ फुकं ताल। वैत तहँ प्याहाँवये माक्को तहँ प्याहाँ नं वल। तर, व छह्म ब्वना तह्म मनू जूगुया निति धैर्य यात।

सन्तोष सरासर बौम्हेसिगु कोठाय् दुहाँवन। बौह्म लासाय् ग्वारातुला च्वन।

'सन्तोष!'

'हजुर' धाधां बौम्हेसिगु तुती भ्वसुत।

'छाय् छिमि छुट्टी दुला?'

'छुट्टी मखु। कलेजया पासापिं सकसियां थन हे छगू पिकनिक, माने भ्वे न्यायेकेगु धागुलिं बन्दावस्त मिले यायृत जि थौं थ्यंक वइगु।'

'छं नये धुन ला?'

'मधुंनि। ··· तर ब्वा थ्व छें जित छुं नय्·········।'

'धा धा, छाय् दिना छंत थ्व छें छु जुल?'

'दाइया कोठाय् वैच्वंपिं सु व?'

'छाय् छ नं अन दुहाँ वना ला?'

'मखु। अन जि कनक व छम्ह मिजं खँल्हाना च्वंगु ताल।'

'हँ!, कनक नं अन दुहाँवनला? सत्यानाशीत।'

'छाय् ब्वा?' सन्तोषयात नं बौम्हेस्या खँ न्यना आश्चर्य जुल।

'············' बौम्हेस्यां छुं उत्तर मब्यू।

'साधना धैम्ह मिसा सु हँ ब्वा?'

'साधना!' बुढां नां छको दोहरेयात। प्रशान्त गम्भीर ख्वाले छुं भचा चंचलता खने दत। सके मिसायागु, वनं ल्यासेम्ह मिसायागु नां न्यना।

'ख, ब्वा! अन दाइ याथाय् वैगु बारे खँ जुयाच्वन। जि पर्दाया लिउने च्वना फुक्क खँ न्यना वया।' पर्दाया लिउने च्वना थम्हेसिनं तागु खँ फुक्क बौम्हेसित कन। प्रशान्त ख्वाले करताया एकतन्त्र राज्य खडा जुल। जुरुक्क दना बाकस चायुक्क वन। बाकसं रिबाल्वर छगू पिकया गोलि

दुलाधका स्वत अले सरासर कोठां प्याहाँ वन। सन्तोषयात छुयाय् छुयाय् जुल। उमिगु छेँ थौं तधंगु काण्ड ज्वोन। अले ञ्वोँय् वना बौम्हेसित पना धाल—

'ब्वा! जोशजक दयानं मज्यू, होश नं दयेका दिसँ। सुइगुं ज्यान कायगु धैगु छगू किसिमं नैकित पतन हे ला खनि। वरु इमित सुध्रे यायगु प्रयत्न याय् माथें च्वं, जि स्वेला।'

'सन्तोष! छंगु खँ जित सन्तोष ला जुल तर अज्यापिं बेकूफ मनूतेत गेयाना ठीक यायगु? थ्व ला जिं मफु। तर छ छह्म थूह्म मनू ख। छं स्वया गथे याय् माल अथे या जिला भचा बिचा नं मगाय् धुंकल। तँ प्याहाँ वया धयागु मखु। साधनाया ब्वा········' भचा दिना छुं लुमंके थें याना धाल– 'अँ, साधनाया ब्वा यात नं धाय्माल इपिं नं भचा होशियार जुया च्वं। छिमि दाजुया छु भा दु धका, एकसे एक उपध्यात। मस्यु थिमिसं छु जक याइतिनिथें।'

बौ व काय्या यक्को दुख सुखया खँ सिधेका सन्तोषनं थगु कोठाय् वना द्योँ वन।

उखे डाक्टर व कनकयात तोता मेपिं फुक्कं थ थ छेँ वन। अले निम्हेस्या छु मानि। सिक्क अेला त्वन। कनक अेला त्वँ त्वँ छुं हे भापी मफे धुंकल, डाक्टरया म्हे भ्वसुया च्वन। डाक्टरं थुगु मौकाय् फाइदा कायत सन। तर सन्तोषं खन। कनक, कनक सन्तोषया नं ला केहेँ ख। थ केहे यागु सतीत्वे ह्मितिगु सुइत जक यइ। शान्त–प्रतीक, अहिंसावादी

सन्तोष, क्रोधया मूर्ति जुल। काचाकाचां ब्वाँय् वना रिबा ल्वर ज्वना कोठाय् दुहाँ वल।

'नीच पशु! फितिक्क सनेमते। छंगु ज्यानया माया दुसा तीजक दना प्याहाँ हुँ, हानं छं थ्व छें गबलें पला तवल धासा छंगु ज्यान खतम ज्वी।'

डाक्टर खुँ विस्यूवनीथें टेबिले तोता तगु तपुलि नापं मकासें शुरूशुरू बिस्यूं वन। सन्तोष कनकयात होशे हयेत सना च्वन।

निघडि लिपा कनकयात होश दत वं थत सन्तोषया मुले लाना च्वंगु खन। वैत आश्चर्य जुल।

'सन्तोष दाइ छि.....'

'कनक! ख, जि कनक, सो जित तसकं अपशोच! छं थगु जीवन थुलिस्यंकी धका जिं ह्मगसे नं मखनागु। छं लोमन ला? मां नं धागु 'मिसाते दकसिबे तधंगु वस्तु अथवा अमूल्य तिसा दसा व ख चरित्र।'

'दाइ, जित क्षमाया। जिं तधंगु पाप यायधुन।'

'जिं क्षमा यानां छु ज्वी? छुं नं ज्वी मखु। क्षमा याय् वं तं छंगु भूल तनीगु जूसा मनूतेसं भूल नं याना च्वनी क्षमानं फोनाच्वनीका। मनूतेसं थगु दोष थम्हेसिनं हे खंका सुधेयाय्मा। मनूत धैपिं स्वतन्त्र जाति ख। तर थ्व नं छं लुमंकाति मानव वर्गयात थगु ल्हाते पोचिना तह्म छगू वस्तु दु, व ख परिस्थिति छु नं अथे हे जुल, मभिंगु परिस्थिति लात, उकिं छंगु पतन जुल। भिंगु परिस्थितियात ह्लाते कया,

मभिंगु परिस्थितिइ गबलें ह्ला तेम्वायूक थगु जीवनयात न्ह्याका यंकेगु हे मनू मनू ज्वीगु खः। नत्रसा मनूतेत पशु धासां छुं पाइ मखु।' सन्तोषं कनकयात बाँलाक खँ कन।

'दाइ! छ मदुतले जि थत ध्वग्गोकहे स्यंके धुन। छुयायू दाइ नं अज्याह्म, व छ थें मखु। थौं जि चाल व व छवे आकाश व पातालया फरक दु।'

'मेगु खँ कन्हे का। आ म्वाल हुँ, द्यो हुँ।' सन्तोष थुलि धया थगु कोठायू द्यो वन। कनकया थतथम्हं तह्लंगु आत्म ग्लानि जुल। वं सन्तोषयात मनंमनं द्यो हे ख धका भापिल अले थम्हं यानागु पापयात ग्लानीया खबिं च्वोका ञ्छेत छक सिक्क खवल।

× × ×

अन्धकार वन। पूर्वपाखें सुवर्ण प्रकाश लुया वल। भ्रंगतेसं नं नव प्रभातया संदेश न्यंकल। आकाश छगुलिं भाष्कर किरणया स्वच्छंद राज्य जुल। खँ बिस्यूंवनीथें नगुत फुकं बिस्यूं वन। नव प्रभातया नवकिरणं कनकया जीवने नव प्रकाश हल। ह्लापाया खँ फुक्कं तना वन। न्हूगु जीवनया खँ शुरू जुल।

सन्तोषयात कनकं साधना व डाक्टरया बारेयागु फुक्क खँ कन। अले संतोष सरासर साधनाया छें पाखे वनेव प्याहाँ वन।

साधना ल कया ल्यायाँ वैच्वंगु, सन्तोष नं साधनाया छें वना च्वंगु साधना ह्लापा ह्लापा सन्तोष लिपा लिपा। निम्हेसिनं

वं वैत अमस्यू वं वैत। सन्तोषया साधारण लँ सुरुवा फिना तगु दु यद्यपि बाबुसाहेबया काय् जूसां वैके बाबुसाहेब पन छुपतिं हे मदु। निम्हं वनाच्वन छपु हे लें, छखा हे छें थ्यंकेत। थगु ल्यू ल्यू मिजं छह्म वैच्वंगु खना साधनायात भचा शंका जुल। व ततपला याना वन। सन्तोषया धासा व ल कयावोह्म नापं छुं हे सम्बन्ध मदु। वया ला साधना नाप धका सम्बन्ध तेमागु दु। साधना थगु छेँ थ्यंगुया भचा लिपा हे संतोष नं थ्यन। संतोषं बिचायात थ्व हे साधना ज्वी।

'बा यात छको सता बिया दिसं रे' संतोषं साधनायात धाल।

'......' साधना ग्याना छुं लिस मब्युसें सरासर तले थाहाँ वन। बौह्म नं मदु। साधनाया मत्ती पका थ्व गुण्डा हे ख धका च्वन। तीजक भयालं कोसो वल, व लुखाय् दनाच्वंगु द हे दनि। तुति फ्यारं फ्यारं खात, नुग धुकु धुकु मिन। आ छु याय्गु? काचाक मत्ती लुल लखँ लुना छ्वे माल ला। थ्व हे उपाय् ठीक ज्वी थें च्वन, अले आम्खोराय् जायक ल तया भयालं लुना छ्वल। सन्तोष थारा न्हुल वैगु मती धात्थें जि मखुगु छेँ जकं वये लात ला धका च्वन। प्यागु लं थाथा याना च्वे भयाले छक थस्वत। अबले हे साधनाया बौह्म नं थ्योंक वल।

'हजुर सलाम!'

'ओ, जि छन्थाय छेँ वै च्वनागु का।'

'छाय् कष्ट याना दियागु हजुरं? खबर जक बिया हे दीसा जि हे हाजीर ज्वीनि।'

'नु तलेनिं नुरे जि खँ ह्लाय्।'

'हवस।'

निम्हं थाहाँ वल। थ बौ नाप व मनू थाहाँ वोगु खना साधनायात तसकं आश्चर्य जुल। बौम्हेसिनं साधनायात सता थ मालिकया कार्य्चगु परिचय बिल। साधनायात सन्तोषया नां न्योंबले व वैगु प्यागु लँ खंबले तधंगु अपशोच जुल। साधना मछाला अन च्वने मफुत अले कोठां सरासर प्याहाँ वन।

साधना वने धुंका सन्तोषं खँ छुल—

'म्ह्याय् ला ल्यासे ज्वी धुंकल खनी का, बिया व्छे मत्योनिला?'

'हजुर! बिया व्छेका।'

'मेगु गांया छु छु हाल खबर दुले?'

'हजुर पिनिगु निगाहा नं देश हे जुया च्वंगु दु।'

'मखु······जि मेता कारणे वैगु मखु·······।'

'धै दिसं रे।'

सन्तोषं संक्षिप्तं फुकं खँ कन। थ बौया विचार नं कना बिल। निह्म मालिक व नोकरया घण्टन घण्टन खँ जुल। वने त्येका साधनायात लें ध्वद्वीक नापलात अले वैत कनकया वारे यागु खँ धाल।

'साधना! छंत कनकं सतूगु दु वा म्हैं?'

'ज्यां हे लिमला उकिं थौं कन्हे वये फै थें मच्वं।' साधनां वये मास्ति मवोगु पहलं लिस बिल।

'जि स्यू साधना! छंगु वये मास्ति मवोगुया कारण। कनक आ ह्मापायाह्म मखे धुंकल। उखुनु कनकं छंत यागु बेइजतया बारेयागु खँ दक्को फुकं जित कने धुंकल, उकिया निम्ति वं छंके चमा फोना हगु दु।'

'तर……'

'तर छु?' सन्तोषं खँ त्वाह्लाना धाल।

'जिगु गल्तियात माफ याना दिसं हजुर। हजुर पिनिगु न्ह्योने जि मेगु खँ छु धाय्फै? अेसां जिगु बिचारं छगू आलु स्यंगु नाप मेगु आलु तल धायूव फुकं आलु स्यना वनी।'

'मखु मखु साधना, थ्व संसारे प्रत्येक मनूते छगू छगू कमजोरी दु, कमजोर मदुह्म मनूला द्यो हे जक दै। उकिं मनू, मनू जुईत कर्तव्य याय्मा, व ख सुइगु कमजोरी सहानुभूति क्यनेगु। छं थ्व नं सीकि संसारे भूल याइह्मनं मनू हे ख क्षमा याइह्म नं मनू हे ख। उकिं साधना जि छंत धैथ्वना कि कनकयात थ तता भापा थनालाका वैगु स्यंगु चरित्रयात छंगु भिंगु चरित्रं भिंका थ्यू।

'तर हजुर……।'

'हजुर छाय्? जित दाइ धासां ज्यू। जि नं ला छुह्म छथेंज्याह्म मनू हे जक ला खनि।

'सन्तोष दाइ! मनूतेत छको खूसां खुँ हे धाइ निक खूसां खुँ हे धाइ।'

'ख साधना, तर थ्व छंगु तर्क जक ख। छं थ्व नं ला स्यूनि सुथे तना बहनि ल्याहाँ वोपिंत तन धाइ मखु।

'छिकपिं नाप जिमिसं खँ ह्लाय् फैला? न्ह्याथे धासां ज्वोनातपिं।'

'मखु साधना, ज्वनां जक नं छुं ज्वीगु मखु, ज्वनेवतं ज्ञान दै अथवा बुद्धिमान ज्वी धैगु खँ छुं मखु। मुख्य अनुभव

हे मा तर थ्व धका जि धैच्वनागु मखु, खँ मखु, खगु हे खँ ख। मयेल, ताउजाल, वनेह्नि साधना ?'

सन्तोष स्वानें कह्नी जक वनेत्यौंबले छह्म मनू स्वानें थाहाँ वल। आगन्तुकं सन्तोषयात खन। छायथें मस्यु वैत भचा शंका जुल उकिं सन्तोषयात जक त्वीं त्वीं स्वै च्वन।

'अन सुथें ?' आगन्तुकं न्यन, थगु शंका तंकेत।

'अनला सन्तोष राजाका।' साधनां परिचय बिया बिल।

'ये, सन्तोष राजाला ?' आगन्तुकं धाल।

'अन सुले ?' सन्तोषं न्यन।

'अन विलाशया मनू।' साधनां धाल।

'सु विलाश ?'

'ध्वाखा च्वे ला खनि।' विलाशया मनूनं विलाशया परिचय बिल।

'अँ अँ, वहे गजिगुलु ला ?'

'मखु, छुया गजिगुलु ज्वी धका। वला मनूतेसं वया ध्यबादुगु स्वेमफया जक बद्नाम यानातगु का।'

आगन्तुक विलाशया मनू जक मखु अप्त विलाशया व साधनायागु ब्याहा याना वी धका साधनायात भमचा ह्ला धैच्वंह्म लमि नं ख। सके वैत थ्व खँ ह्लाके ह्येत हे गुलि दां ब्यूगु दै। वैत छु मतलब कि विलाश खँ हे थउवीमा। वैतला केवल ध्यबाहे नाप जक सम्बन्ध दयेवं गा। उकिं वं थगु ज्या स्यनी धका विलाशया मभिगु खँत ततपुया च्वंगु।

'अथे थथे धका ला जि मस्यू, न्यनातैगु खँ ख। वने ह्निं साधना ?' ह्लानं विलाशया लमिथा ख्वा स्वया धाल— 'दिसं जि वनेका।' धका सन्तोष साधनाया छेँ प्याह्वाँ वन।

साधना नं थाह्वाँ वन। विलाशया लमि जक साधनाया बौया कोठाय् दुह्वाँ वन।

साधनाया ख्वा साधनायात धात्थेँ हे विया च्छे माल धका मती तैच्वंच्वंवले हे विलाशया लमि दुह्वाँवया धाल।

'छु बिचायाना च्वनागु ? जि धैगु खँ गथे जुल ?'

'अँ, जि पक्का याय् धुन, बरु आ थत्थेँ ला थाहे थाको छायधासां थन छुं हे जोरजाम जूगु मखुनि। उकिं निला स्वालं जक ज्वीगु जूसा थौं हे पक्का जुल।' साधनाया ख्वां ह्लथासं हे खँ ह्लात।।

धुंया म्हुत्वी च्वलेचा बीथेँ साधनाया ब्याहा पक्का जुल। साधना! साधना थौं तक बौया नापं च्वना च्वंम्ह, छुं दिनंला कर्पिनिम्ह ज्वी। समाजंनं थ्व छु नियम दयेका तगु ? म्ह्याय् मचा जुल धायूवं ककर्या छेँ च्वंवने मा हेँ। धाथेँ जगपगु नियम ख।

६

सुथ न्हापां न्ह्यो ख्वी ख्वी जक धाल साधना ल का वनेत छें घ छ्यकुं क्याना प्याहाँ वन।

विलाश छम्ह जुवाड़ी, रण्डिबाज। तर छुयाय् मचांनिसें माम यानातःम्ह बौया नुगले घा ज्वी। साधनाया थत बिया छ्वैन धैगु खँ जक लुमना वैच्वन। वं बाँलाक स्यू कि वया भात ज्वीम्ह तसकं बद्माश। 'ग्वासे कर्मया भोग ला खनि' धका मनेतर्न व वनाच्वन।

'मेजु! ल का म्हाय् त्यनागु ला?'

साधना म्हसंक वन, लिफ स्वलं छम्ह ज्यापुनि पो छपो छ्यकुं क्याना वैच्वन।

'ख शिरमाया काकि। छाय् न्हापनं, गन म्हाय् त्यनागु?'

'अगले वने त्यनागु। सुकुचिया अबु ज्या हथाय् धका ह्मिगनिसें अनसंतं। वैत बजि नक वने त्यनागु।'

वुँया ग्रामं ग्रामं निम्हं नापं खँ ल्हाल्हां वना च्वन, छम्ह उई थें ज्याह्म साधना, मेह्म गरीब कुह्माया हृदयेश्वरी। तापाक धुँया फाँते न्याह्म खुह्म मनूत ज्या याना च्वन। गुम्हं चा ह्माया च्वंपिं, गुम्हं चा ग्वाराचिना च्वंपिं, गुम्हं अप्पा छिना च्वंपिं, गुम्हं कुह्माया घचा हीका च्वंपिं। ठीक ब्रह्मां मनूत शृष्टि याइथें इमिसं मनूतेत मागु वस्तुयागु शृष्टि याना च्वन। ह्मानं भचा उखे वुँज्या याना च्वंपिं नं यक्को हे दु। वइ मती लुल 'ब्रह्मा ला केवल शृष्टि कर्ता हे जक खः खनि। पालन कर्तोला थिपिं हे धका जुया च्वन। ह्मानं थुमित हे 'हे धुँग्वारा ज्यापु!' धका हेला याइगु। सिकमिया स्वाने अनाथ धायथें अन्नदाता हे ग्रांला। आश्चर्य! उथाय् हे वैत कसंक लुमन जा थ्वी मानि। थौं वया वौ याकनं हे बाबुसाहेव याथाय् थ्यंक वनेमा धागु। भाताभातां वना घ जायक ल फया साधना सरासर तप्यंक छेँ वन।

छेँ कसं थ्यनेवं वं थगु छेँ क्वे छह्म मनू दना च्वंगु खन।

'नानी! बा मदीला?'

'दी।' आगन्तुकयात लिस बिया खापा चायका थाहाँ वन।

'छको सताब्युरे?'

'हवस।' थाहाँववंतु साधनां लिस बिल।

साधना थाहाँ वना बौया कोठाय् दुहाँ वना स्वोवन। बौह्म

अफ तक नं धना हे च्वन तिनि । ह्मसुख मदुला धका कपाले थिया स्वल, कपा मिथें च्वीं च्वीं पू । वया ञ्वा थौं ञ्वरे वेहोश जुया ग्वारातुला च्वन । काचाकाचां भयालं कोसोया नापलावोह्म मनूयात धाल—

'बा तसकं ञ्वर वेका च्वन ।'

तर, पिने वैच्वंह्म मनूयात शंका जुल । थ्वँ अथें त्वह्‌ जक तगु ञ्वी धका स्वारास्वारां तले थाहाँ वया हे स्वो वल। धात्थें साधनाया ञ्वा ञ्वर वैच्वन हे ख का ।

'आ जि वना न्ह्येका । खँजा बाँलाक विचा या । न्ह्यलं चाल धायव जि वल धका धैव्यू हिं ?' थुलि धया व वन ।

साधना ग्याकचा जुल । वया जीवन-सहारा बौ ञ्वर वेका लासाय् ग्वारातुला च्वन । छु याय् छु मयाय्, व भम हे जक न्हुल । धात्थें साधना तसकं ग्यात ।

'साधना'

'बा' साधनाया नुगले खिमिलाय् नं विमिला लुल ।

'गुलि बजे जुल हँ ?'

'बाह्र बजे ञ्वीन का ।'

'थन सुं मनू वोला ?'

'छाय् बा ?'

'थौं बाबुसाहेब याथाय् ह्रापनं वेधका धैवयागु ।'

'ख, छह्म मनूजा वोगु ख ।'

'से जिगु तपुलि हकि।'

'छाय् ?'

'अन वनेत का' धाधां ज्वर वैच्वंम्ह बुढा मफुमफुं दन। तर, तुति फ्यार फ्यार खाना हानं लासाय्‌संतुं फ्यतुल।

'बा, छि थौं झाय् फै मखु।'

'तर, थौं.........

'तर, थौं छाय् धाय्‌मागु दु बा ? छंगु जीवन जिगु निंतिं गुलि आवश्यक। छ छुं जुल धाय्‌व जिगु छु गति ज्वी ?'

साधनां ख्वेगुयात मुश्किलं दिकल। बौम्ह संकं लासाय्‌संतुं ग्वारा तुला च्वन। विचरा साधना थैत थज्यागु विपद् गबलें हे मवोनि। थुखे कनकया दाजुं स्यंकेत सना च्वंगु, थन थ बौया थज्यागु हालत, हानं उखे विलाशं थ नाप ब्याह्य याय्‌त दानवी-पंजा फैले याना च्वन। तर बौम्हेस्या नुग मछिनी धका ख्वबि बा जक वेका हिकु हिकु मलंकुसें ख्वया च्वन।

'तले सु दुहाँ ?' छगू कर्कश शब्द वल।

'सु थें ?' धाधां साधना भयालं कोसो वन।

आठपहरिया छम्ह लुखाय् दना च्वन।

'छाय् गनं झायागु ?' हानं साधनां न्यन।

'जि का जि। छिमि ब्वा गो ? याकनं हाजिर जूवा धका मर्जि जूगु दु।' आठपहरियां धाल।

'बा ला ज्वर वैञ्वन·········?'

'असा छ हे जूसां वा। छिमि ञ्वा मफुसा छ हे सां वा धैहगु दु।'

आठपहरियां साधनायात मिखा भाय् याना ह्लिल। साधनाया मने छगू भय दुहाँ वन। गथे अन वनेगु? आठपहरियाया हावभावं हे सी दु मभिगु ज्याया निम्ति सतूगु।

'जि थन बायात तोते मञ्यू।' साधनां लिस बिल।

'त्वता ञ्यू बुढायात। छंगु भाग्य खोले जूगु दु झट्ट वा महारानी याय्त सतूगु सिलला महारानी············।'

खँ सिमधवं हे साधनां थत सह्माले याय् मफुत। तमं मिखां छुं मखन अले लखं ह्वारारारा लुना वछल।

'छंगु थ्व फुर्ति? देखाय् जायूगा।' धका मुरमुरे जुया आठपहरिया वन।

७

फुकेसिनं सत हुँ धागु व थतनं मदेकं मगाबले कनकया भातं कनकयात सत मवसें मगाना ससले वया कलायात सत बल। लुखाय संतुं कनकया भातं संतोष व कनकयात खन नापं मोटरे दुने च्वनाच्वंह्म संतोषया बौयात नं खन। अले न्ह्योने वना कनकया भातं आदर पुर्वक सन्तोषया ब्वायात नमस्ते यात। थुखे कनक थ भात खना मछाला बिस्युं वन।

'भ्रासं।' धका सन्तोषया ब्वा मोटरं कोहाँ वया जिलाजंयात ब्वना थाहाँ वन। सन्तोष नं बौया ल्यूल्यू थाहाँ वन।

'ब्वाईसाहेब! जिमि केहें यात भचा दायुगु कम याना दिसँ।' सन्तोषं थ जिचाभाजुयात ह्विला ह्विला धाल।

'मखु मखु……….।'

कनकया भातया खँ त्वाह्लाना सन्तोषया ब्वां धाल।

'ज्वाई ! जिपिं थौं शहरे वनेत्यना छित धाय्मागु मखु कनकया मचा स्वभाव तंगु मखुनि थ्व वैगु दोष मखु जिमिगु खानदानयागु हे दोष ख। न्ह्यागु जूसां म्वाल कनकयात ब्वना यंकि। आ खुनु बौंलाक निह्नतेपु ल्वाय् म्वाक मिलेजु।'

'थौं थन हे दिसँ कन्हे जक फासँरे।' सन्तोषं जिचाभाजुया ख्वा स्वया धाल।

'कनक ! थन सो ?' सन्तोषया ब्वां सतल।

कनक कोठोय् दुहाँ वल।

'जिपिं आ वनेतेना, छ कन्हे छिमि भात नाप हुँ हिं ? मासां म्वासां ल्वाना ज्वी मते।'

सकलें कोठां प्याहाँ वल। पिने दिका तगु मोटरे सन्तोषया ब्वा च्वन। सन्तोसं मोटरया स्टार्ट यात 'वने हिं' धका ह्लिला ह्लिला मोटर वन। खने दतले निह्न तेपुलिं लुखाय दना मोटरयात स्वैच्वन।

'छ छाय् बिस्यूं वैगु ? जिके मन्योंसें।' कलायात भातं न्यंकल।

'छिं छाय् दाय् मालले ?' कनकं धाल।

'आ दाय् मखुत।'

'आ जिनं मन्योंसें वये मखुत।'

'नु, थौं हे वने ला ?'

'वने मासा वनेका। तलेनिं नु।' कनक भातया ह्ला साला तले ब्वना यंकल। कोठाय् थेंका भातम्हेस्यां कनकयात धाल।

'ढोल, गंवार, शुद्र, पशु, नारी ये सब तारन के अधिकारी तुलसीदासं धैतगु मखुगु खँ मखु। छंगु पहःनं हे छंत दाय् मालीगु।

'व ला ख। आ अथे ज्वी मखुत।'

'सत्य ?'

'सत्य।'

निम्हं छक लय् ताया ह्विल। कनकं दना रेडियो हाय्कल। रेडियोले म्ये वया च्वन—

'बुलुसे च्वंगु दिनया ल्यू ल्यू
वैगु धिकिं थन शुभ दिन'

× × ×

'छिमि कका वन मखुला ?'

'वन, तर……।'

'तर छाय् ?'

'कनक नं वन।'

'हाँ! कनक नं वन ?'

'अँ, सन्तोषं वैत ब्वछै विल।'

'गन ?'

'वया भातं कावल।'

'ध्व कका व सन्तोष।'

'आ छाय् धन्दा? थिपिं निह्म दया हे जित मछिंगु ख।'

'तर गथे?'

'छन्हु आठपहरिया व्छैगु······'

'साधनायागु खँ ला?'

'अँ साधनायागु खँ। जिं आठपहरिया व्छया सतके व्छया वं लखं लुना हल हँ। हानं वया व्वायाके त्याय् बियातयागु दां नं भचा काय् बाकि दनि। ध्व फुकया बदला साधना······।'

'ठीक हे जुल नि।'

डाक्टर व कनकया दाजु निम्हेसिया खँ ह्लाना च्वन।

'अन सं दुला?' कनकया दाजुं तसकं सते साथ बासना कोठाय दुहाँ वल।

'बासना छगु जरुरत मदुनि। शेरबहादुर आठपहरियायात व्छै हि।'

भचालंका आठपहरिया नं वल। कनकया दाजुं साधनाया व्वायात ज्वनाहयेगु आज्ञा हुकूम जुल।

थुखे साधनाया व्वा स्वयं थ हे अन वैच्वने धुंकल। कनकया दाजुया न्ह्योने हाजिर जूवल। कनकया दाजुं तंचाया वैत धाल—

'छ ला आ थौंकन्हे तसकं हे तह्नं ज्वी धुंकल। गोक सतके हया छधु हे मवो। हानं छं थौंकन्हे छह्म नं हैव्यूगु मखु। छंत थनं सिविकं तलव नका तैगुला मखु।'

'हजूर थौंकन्हे माले हे थाकु।' साधनाया ब्वां धाल।

'छिमि म्हाय् हे नं ला छझ दुनि।' कनकया दाजु थगु थ्यबाया धाँक कयना धाल।

साधनाया ब्वायात तसकं तंप्याहाँ वल। जीन्दगीया दकले हापां वं थ म्हाय्या उपरे ह्लागु मभिंगु खँ थौं हे तिनि जक न्यन। क्रोधं वैत पने मफुत थले वं झोके जुया धाल—

'हजूर गरीबतेगु इज्जत नं ला इज्जत ख।'

'इज्जत सुनां काय् धागु दु धका। वइनाप व्याहा याय्गु हे ला खनि। छं जित छिमि म्हाय् बिल धासा जिं छं त्याय्कैतगु दां नं फुकं माफ याना बी। हानं छंत जन्म काछि नयूत गाक दां नं बी, बुं नं बी।'

'हजूर थ्व ला तसकं........।'

'छु थ्व ला तसकं? छं बी हे माली महसें गाइमखु जिगु हुकूम। मखुसा छंगु ज्यान वनी।'

साधनाया बौ थ्व खँ न्यना वें थें जुल। वं बेतोहं हाला धाल—

'हजूर जिं छिगु निकम नै च्वना। तर, जिं इज्जत ला ममिया। जिगु इज्जत नं ला छिगु इज्जत स्वया छुं कम मखु। बरु जिगु ज्यान कैदिसँ हाजिर दु, तर साधनायात जि म्वाना च्वंतले हजूरं छुं याय् फैमखु।'

'शेरबहादुर! का थ्वैत थ्वा जक थ्वाना ध्वाखां पितना छ्वे ब्यू।'

मालिकया आज्ञा बकसया निम्त नं शेरबहादुरं पालन यात। थगु शक्तिया मू क्यना आठपहरियां साधनाया ब्वायात प्यंकल, दाल, छथँ तज्याना हि बा बा प्याहाँ वल, तर थगु बचनयात अटल हे याना तल। आठपहरियां वैत लु जक लुया ध्वांखां पिने थ्यंक वांछ्वे हल।

धन्य ख थ्व संसार! गरीबते छें भचा बाँलागु रूप ज्वना भिसा जन्म कावयेगु नं धिक्कार हे ख। साधनाया ब्वा घेघे च्वीक हे छथँ थ्यंक वन। थुखे साधना बौया थज्यागु अवस्था खना ग्यात। वं ख्वख्वं बौयात घेपुना न्यन—

'बा! छंत सुनां थ्व गति याना हल?' साधना तसकं ख्वल।

'साधना? जि म्हाय्!' बौया घेघे चुला को दैथे दैथे च्वन। साधनां लासाय् ग्वारा तुइके यंकल।

कन्हे खुनु सुथे।

खँ धैगु फये मखुला? साधनाया ब्वायात बाबुसाहेवं दाया हल धैगु खँ तुरंत हे गाँया सकमनं च्वंगु छेंखा छेंखा पति दुहाँ वन। थुखे कनकया दाजुया अयाय् थेयाय् मान्त। गांयापिं मनूतेसं बिद्रोह याइ धका व तसकं ग्यात। तर एक ज्यानया पासा डाक्टरं भचा हे धन्दा मका। वं कनकया दाजुयात पाचिना पित ब्वना यंकल।

सन्ध्याकाईति।

गांयापिं फुकं मनूत ध्वाखाय् हाजिर जुया च्वन। कनकया दाजुं मुसुमुसु हिला फुकेसितं स्वागत याना च्वन। सकलें मुने

धुंका कनकया दाजुं धाल—

'थन वैच्वंपिं मनूत ! छिमित मेताग् कारणं सतागु मखु। थ्व गांया भलाइ हे जिमिगु भलाइ ख, छिमिगु सुख हे जिमिगु नं सुख ख। उकिं जिं छिमित मधासें च्वने मफुत कि छिमित माली माली वले जिं माको माको दां नं त्याय् अवश्य बी। तर, साधनाया बौ-भा थें न्यागु व्यवहार छिमि मज्यीमा। साधनाया ज्वायाके जिमिगु दोछि दां काय् मानिगु दु। तर, जिमिसं गवलें नं वैके दां पुलेह्लि धका मधया। अेसां वं ह्लिग वया थथे धावल कि व दांया पलेसा वया म्ह्याय् साधना बी धका धावल। थ्व छु कम दुखया खँ खला ? छु जिं थ गांयापिं मनूतेत अथवा थ नोकरतेत दां त्याय् बियागु छु वया म्ह्याय्पिं, केँ हेँ पिं कायतला ? अवश्य मखु। थ गांयापिं प्रत्येक मनूत थ दाजु किजा, तता केँ हेँ ख। उकिं थज्यापिं म्ह्याय् मीपिं पापी मनूतेत झीसं थगु गामे तये मज्यू। छाय् धासां थज्यापिसं याना मेमेपिं मनूत नं यक्को स्यंका बीगु संभावना दु। थुकी छिमिगु छु बिचा ?'

'ख ख थज्यापिं म्ह्याय् मीपिं पशुतेत झीगु गामे तेमज्यू।' सकलें चिच्चे याना हाला हल।

'तर'– कनकया दाजुं धाल—'गामं पितना छ्वयां झन झीगु गांया जकं इज्जत वनी उकिं जिं स्वेला थज्यापिं मनूतेत सुइथासं दुमकायगु, ल चलेमयायगु।

'ठीक ख, जिमिसंला दुकाय् मखु।'

सकसिनं समर्थन यात।

'वस! थुलि हे छिमित न्यंकेत सतागु ख। श्रा छिपिं वंसां जिल।'

सकलें हुरुरुरुं प्याहाँ वन। कनकया दाजुया थगु तर्क सफल जूगु खना खुशी जुया तज्ञे थाहाँ वन।

साधना व वया ब्वा छुं यत्नं नं गामे च्वने मफुत। अले सदांया निंतिं थ जन्मे जूगु गांयात नमस्कार याना ल्यना च्वंगु जीन्दगी गुजारा यायेत शहरे वल।

लँ दुच्छि विचरा घाइते जुया च्वंह्म साधनाया ब्वा न्यासि बोगुलिं ज्वरं ग्रस्त जुल। बल्ल बल्लं थगु ह्मया तेत्रा ब्युब्युं साधनां थ बौयात पाजुपिंथाय् छेँतक थ्यंके हल।

ह्निह्निं साधनां थ बौयागु ल्वे कोलायूमा धका नयेत्वने मधासें इले इले वास नका च्वन। तर ल्वे धासा थौं स्वया कन्हे बाँमला। साधनाया पाजुपिसं नं मेहनत मया धाय् मज्यू। डाक्टर, वैद्य इत्यादि क्यना मामागु वास न्याना ह्या माको खर्च नं याना हे च्वंगु दु। किन्तु वासलं भ्याहे मथ्यू।

निन्हु प्यन्हु लिपा सन्तोषं नं थ्व खँ सिल अले वनं साधनाया पाजुपिंथाय् थ्यंक वल।

चान्हेसिया एक बजे नं जुल सन्तोष नं अनं संतु दनि। सकलें कोठाय् जायूक मुना च्वन सन्तोष हैरान जुल, साधना उईं ज्वीन, डाक्टर लाचार। साधनाया ब्वाया जीवन–मत भाराभारा मिना च्वन।

सीत्योंगु मत छक थीक न्याइथें साधनाया ब्वां मिखा छक कन। सकलें मुना च्वंगु खना वं थ सीन धैगु चाल वैगु मिखां छक प्येखें स्वेगु इच्छा यात। तर स्वेमफु। साधनायात खन, सन्तोषयात खन मेमेपिंत स्वस्वं हे वैगु मिखा बुतुया वन।

अले, साधनायात सन्तोषया ह्लाते जिम्मा बिया सदां सदांया निंतिं साधनायागु जीवन अन्धकारे कफाना थ्व असार संसारयात तोता साधन या ब्वा वन, वन।

८

मणि-माणिक्य बहुमूल्य वस्तु ख। छाय् कि व थ्व संसारे यको मदु। मिसायागु गुलि मूल्य दु धैगु नं थौं तक सुना नं धाय् फुगु मखुनि। तर मिसा थ्व संसारे दुष्प्राप्य वस्तु ला मखु। थौं पृथ्वीया न्ह्यागु भागे नं मिसा जातियागु उदार व मूल्यांकन याय्‌त सना च्वोंगु दु। थ्व हे मिसातेगु खँ ज्वना साधनाया तताजुपिं खँ ह्लाना च्वन।

साधनाया पाजुपिं नेपाया नां दंपिं कापया व्यापारी ख। छें ब्या याइपिं मनूत नं गाकं तैतगु दु। बुढाह्म बाज्या छह्म नं दनि। पाजु ला छह्म हे जक ख। तर पाजुया कला निह्म, काय् प्यह्म दु। कायपिं प्यम्हेसितं ब्याहायाना बी धुंकल। दकसिवे तधीह्म भमचाया नां कृष्णकुमारी व गामे याह्म। वयां चीधीम्हेस्या नां रोज अंग्रेजी सभ्यता पाखे ब्वाँय् वनेत स्वैह्म, बियाहये न्ह्यो

नेपा गबलें मवोनिह्म। वयां चीधीह्म शान्ता नेपाली व हिन्दीया अक ज्ञान दुह्म शहरे याह्म हे। वयां चीधीह्म मैंया बियाहये ह्वापा कन्या स्कूले ब्वना च्वंह्म। थुपिं हे प्यम्हेसिया थौं 'मिसा'या बारेयात कया बहस जुया च्वन।

रोजं धाल— 'थौं बेलाइट, अमेरिकाय् जक मखु संसारया विभिन्न भागे मिसातेसं गञ्यागु गञ्यागु ज्या याय् धुंकल। तर थौं तक नं भी नेपाली तयेसं मिसा धैह्म सु ह्मस्यूगु मखुनि। मिसायागु गुलि महत्व दु धैगु तक नं स्यूगु मखुनि। मिस्तेत छें प्याहाँ वने मज्यू, भयालं कोसोय् मज्यू धका छें या भया नापं तिकाभया याना मिस्तेगु स्वास्थ्ययात नापं धका परे ज्वीक छें कुना तं-ज्यां जक याना तगु खनेदु। गनं जात्रा, प्याख इत्यादि स्वयेथाय् वने मज्यू धका मिस्तेगु बुद्धि विकासयाय् पाखे भचा हे न्ह्याक मज्यू। सुं मिसां थ्व मिजंतेगु बबरताया जंजीरयात चपफुना खुल्ला हावाय् प्याहाँ वल धासा व मिसायात तुरन्त स्यने धुंकल धका आरोप लगेयाय् धुंकी। थ्व छु नेपाली मिजंतेगु फासिस्त नीति मखुला?'

कृष्णकुमारी भचा पुलां तालयाह्म वैत थ्व खँ असह्य जुल अले रोजयागु खँयात लिस बिल— 'असा छंगु मतलब मीमतथें ख्वाले भुइसे च्वंक पाउडर बुला, म्हुतुसि ह्याउँक छिना सिक अेला त्वना मिजंतनाप घेघेपुना प्याखं हुइगु सभ्यताका मखुला? लाज धरम शरमयात वांछया 'जि थौं थ्व भात कया, ह्निग जिं जिमि भातनाप पाचुका कया, जि अबला मखु आजाद् ख' धका धया ज्वीगु सभ्यताका मखुला?'

कृष्णाकुमारीं धागु खँ नं मखुगु मखु तर रोज जक गनं बुइह्म धका। वं हानं सवाल यात—'तताजुयागु हे विचार छकनिं न्यनेका ?'

'मिस्तेगु ज्या ख चाहे थ मिजं भिह्म ज्वीमा या मभिह्म ज्वीमा, कामी अथवा दुराचारी हे थ ज्वीमा, थ भातयात भात हे सम्भे ज्वीमा। भात धैह्म द्यो ख। जन्मभर तक वैगु सेवा याय् हे मा।

कृष्णाकुमारीया थ्व खँ मेमेपिंत नं चित्त बुभे मजुल अले वैगु खँयात शान्तां खण्डन याना धाल—'तताजु! आ व जमाना वने धुंकल। जित तसकं दुख जुल कि छिगु दिमागे अभ्र नं व मिजंतेसं रङ्ग याना तगु रङ्ग हुया मवोंन खनि। सिलला तताजु? आ मिस्ते नं यको बुद्धि दये धुंकल। आ ला मिस्त नं सुंक च्वनी मखुत थगु बराबर हक कयां हे तोती।'

कृष्णाकुमारीं विचायात मेमेपिं भम्चात नं रोजयागु पक्षकया खँ ह्लाना च्वंगु दु, अले 'थज्यापिं नाप नं खँ ह्लानां जीला' धका सुंक दना वन।

'वर तताजु! प्रकृतिं हे भीत थज्यागु ज्या याकातल धासा हानं भीसं मेगु ज्या हे छाय् याज्वीगु? जा थ्वीगु व मिजंतेगु सेवा याय्गु नं ला कम महत्वया खँ मखु। थ्व ला भीगु हे जक दोष ख कि भीसं थगु ज्यायात महत्व मबिया।' मैयां रोजयागु खवा स्वया धाल।

'छं धागु खँ ठीक ख। तर आ भी मिस्तेसं केवल मिजंतेगु खुशामद जक याना नं ला च्वने फैमखु। वं नं ला सेके सीके पाखे अवश्य स्वेहेमा।' रोजं धाल।

'मिजंतेगु वासनाया साधन जक जुयां ला मी मिस्त अवश्य नं थाहाँ वये फै हे मखु। उकिं मीसं थगु हक कायूया निंतिं मिजंत नाप ल्याय् हे मा विना मल्वायूकं थ्व मिजंतेसं मीत छंगु अधिकार ना धका गबलें बी मखु।' शान्तां धाल।

'मखु मखु तताजु! ल्वानां थ्व ज्या ज्वी मखु। विनय धैगु छगू थज्यागु वस्तु ख, गुकिं लोंयाह्म द्योयात नं मन हीकेफु धासा मिजं धैह्म ला छु, ला व हियां हे मनू मखुला?' मैञ्यां धाल।

'थुगु किसिमं गुगुं हालते नं ज्वी मखु। मिजंत नाप गुगुं हालते नं सुलह ज्वी हे मखु। थौं मिजंत चांचां तंसां इमिके सफाइया लाइसेन्स दु। समाजया नायोतेसं छुं धाइ मखु। तर छह्म मिसा चच्छि तंसा व तुरन्त वेश्या जूवने धुंकि। मिजंतेसं पिने कला तया अथवा निह्म स्वह्म न्ह्याको हे कला छेँ हसां 'वया नकातये फया हल का' धका थ्व समाजया नायोतसें थगु म्हुती धौं फिना संके चवनी। थ्व छु कारण दयेकातगु? छु मिस्तेसं पिने भात तये मज्यूला? निथाय् स्वथाय् पयेन वने मज्यूला? मिजं व मिसाय् छु फरक दु धका? केवल योनीया हे फरक मखुला? थौं मिजंतसें मिस्तेत थुलि हेला याय् मज्यू।' रोजं तर्क याना खँ ह्लात।

'अेसा तताजुया मतलब मिस्त वेश्या जुया जूसां ज्यू।' मैयां रोजयाके न्यन।

'वेश्या धैगु ला केवल थ्व समाजं मिस्तेत दमन यायूत दयेका तगु शब्द जक ला खनि।' रोजं धाल।

'तर जिगु विचारे ला भी मिसातेत सतीत्व छगू माहे मा थें च्वं। छाय् धासां लज्जा धइगु वस्तु हे मिसाते छगू तधंगु तिसा ख। तताजुं मिजंतेगु उदाहरण बिया दिल तर थ्वया थ्व मतलब मखु कि मिजंत गाले कुतुवन धायवं मिस्त नं कुतुंवने हे मा। बरु फुसा भीसं इमिगु आचरणयात सुधार याय्मा। सुधार याय्गु मिसातेगु हे ज्या ख। छता खँ छु धासां मिसात फुकेसितं आख बोंके हे मा। थुकी निजंतेसं ल्वावल धासा शान्तिसा शान्ति हे क्रान्तिसा क्रान्ति हे ल्वायत भी तयार ज्वीमा। छाय् धासा विद्या हे फुकं ज्ञानया जननी ख।' मैया गम्भीर पूर्वक धाल।

'छखें स्वेला थ्व मिसातेत बोंके नं मत्यूला धैथें मती ल्वीगु। सोरे बोनातपिं मिस्त जक स्यना च्वंगु। समाजया नायोतेत मौका वीत सना ज्वीगु।' शान्तां भचा दिक्क जुया धाल।

'छिगु खँ ला धाथें हे ज्यालगे मजूगु खँ खका। छम्ह निम्ह बद्माश जुल धायवं फुकं बद्माश थारै ज्वीला? ह्लापा नं भीगु इतिहास स्वीका सोसा गुलि मिस्त अज्यापिं दु गुम्हेस्या साहस, बुद्धिमता फुकं कलाले प्रवीणत, थौं नं भी फुकेसिनं स्यूनि।'

थ्व खँ न्यने सथं छखे रोज तंचाया दना वन मेपाखें शान्ता तंचाया दना वन। अवले हे साधना दुहाँ वल।

'साधना तता, छि गन वना च्वनागु? थौं थन मिस्तेगु बारे गुलि खँ ज्वी धुंकल।'

'सुनां सुनां छु छु धाल?' साधनां उत्सुक पूर्वक न्यन।

'मने बोबोथे खँ ह्लाइपिं।' मैयां थत्या पहलं धाल।

'छं छु छु धयाले ?'

'जिं ला छिं अखुनु धागु खँ यात हे बुत्ता ततं धया।'

अबले हे कान्त द्वहाँ वल। इमिगु खँ तप्प बन्द जुल। कान्त साधनाया पाजुया काय्, मैंञाया भात।

'साधना तता! थौं सन्तोष राजां ला कमाल यात।' दना हे कान्तं धाल।

'छंगु खँ जिं मथुल।' साधनां ह्मानं दोह्रे याना न्ह्यनेगु विचार यात।

'थौं कलेजे डिवेटिंग जूगु धूमधान वहस चलेजुल उकी आखि-रे सन्तोष राजा फुक्केसितं त्याकल।' कोट वोतुतोतुं कान्तं धाल।

'थगु सूरे जक ह्याला च्वँ छ। जिं अंग्रेजी मस्यू। थ्व विवेटिंग फिवेटिंग धैगुया मतलवनिं ह्मापां कँ।' साधनां थगु तालं धाल।

'विवेटिंग फिवेटिंग मखु; बाँलाक थ्वीकि डिवेटिंग। थ्वया मतलव ख वहस।'

'अँ थुल का। छु खँ या वहस ले?'

'फिमेल इड्युकेशन।'

'ह्मानं व हे अंग्रेजी।'

'लोमनका माफया! माने स्त्री शिक्षा।'

'सन्तोषं छु छु धाल ले?'

'सन्तोष राजां धाल कि—'मिस्त ब्वन धाय्‌व स्यनी,

ल्यवोसिं जुइ।' धका थौं झीगु समाजं मिस्तेत वोंके मज्यू धका धार्मिक रोक लगे याना तल। तर धर्म धर्म धका नां कया च्वंपिसं धर्म धैगु छु धका न्योंसा धाय् फैमखु। थ्वया मतलव थ्व हे कि थौं कन्हे धर्म धका हाला च्वोंपि मनूत थुपि हे ख। सुथे दना भगवान भगवान, शंकर शंकर, धका थोया मन्दिरे वना आरति कया हानं बहनी वहे मन्दिरे सं छम्ह ल्यासे यःके वोसा वलात्कार याइपिं थिपि हे मखुला ? थ्व धर्म थ्वंगी पण्डिततेसं थगु प्वा जाय्केगु निंतिं जनताया मिखाय् पट्टि चिना 'थुलि दान मयासा छंत पुण्य दैमखु' धका खुल्लीयाम डांका मारेयाना, तधंपिं मनूतेसं न्ह्याको तधंगु पाप यासां दान यायूव मुक्त ज्वी धका ठगे याना च्वंगु व ठगे याका च्वंगु हे झीगु धर्म मखुला ? हानं सवालवै मिसातेगु, मिसातेत ब्वोंकल धायूवं वेश्या, रण्डी ज्वी धैगु खँ। असा छु झीगु समाजे दुपि वेश्यात फुकं बोनातपिं ला ? हानं ब्वना तपिं फुक मिस्त वेश्या जुल ला ? आदि आदि झी देशया ततधंपिं मिस्तेगु प्रमाण बिया.........।' सास फेरे मयासें हे कान्तं धया वना च्वन।

अबले हे लाक सन्तोष नं थगु पहिला जूगु 'कप' कया साधना याथाय् थ्यंक वल।

'साधना ! थौं ला छ तसकं ह्लिला च्वननि छाय् ?'

'सन्तोष राजा ! छिगु बुद्धिया बयान न्यना।'

'हानं वहे बानि। जि छं सन्तोष दाइ मखुला ? कि जित दाजु धाय् मलो ?'

'मखु मखु सन्तोष दाइ ! छि तधंगु कुले जन्म जुल। छित हजुर व राजा धाय्‌मा धका जिमित कर्तव्य याकातल। ह्यनं जिपिं ला ज्यापु। ज्यापु धैपिं छु हे स स्यूपिं धका।'

'साधना ! ज्यापु ज्वी दैगु नं छगू तधंगु भाग्यया खँ ख। जिगु ला द्यायाके प्रार्थना दु कि लिपाया जन्मे जित नं ज्यापु याना ब्यू। थय्‌ धैगुया कारण स्यूला ?'

'मस्यू।'

'थौं ज्यापुतेगु वहे कू व ईचा मदुगु जूसा थ्व संसारयागु गति छु ज्वी ?'

'सकलें द्यांलाना सीका।'

'ह, थ्व ले छु ले ? जिपिं स्वया छिपिं तधं मखुला ? छिमिसं नका मतसा जिपिं म्वाना च्वनी ला ?'

सन्तोषया थ्व खँ सत्य ख। फुकेसिनं समर्थन याय्‌ हे माल। साधनां मुसुमुसु ह्निला सन्तोषया ख्वा स्वैच्वन। सन्तोषं नं ह्निला साधनाया ख्वा स्वैच्वन।

साधनाया किजा इपिं निम्हेसिगुं ख्वा स्वया बातां च्वन।

६

साधनाया बाज्याया ज्वर वैच्वंगु तादत। न लागु हे ख, न तचो जूगु हे ख। आखिर बुढा ल्वे हे मखा। विचरा बुढायात कायनं नं वास्ता यागु मखु, छयपिसं नं वास्ता यागु मखु। थाथें थ्व छगू समाजया तधंगु दोष ख कि काय मस्तेत कला ब्याहा याना बी धुंकल धायव कलायात बाहेक मेपिं स्वैतं विचा याइ मखु। थ्वीगु समाजे थ्वया नग्न उदाहरण यको दु। साधना छह्म, मैंया छह्म व कान्तं भचा बिचाया। तर वया नं कलेजे वने मा। मैंया दकसिबे चीधिह्म भमचा जूगुलिं फुकं ज्या थैथें हे वं यायमा। हानं फुकस्यां भातपिं ज्या याना च्वंपिं उकिं फुकेस्यां भचा फर्वी दु।

ज्खुनुयागु खँ। मैंया तले ज्या यानाच्वन। कान्त कलेजे वने धुंकल। मेपिं भमस्त वना च्वन। साधना याकचा बाज्याम्हे-सिथाय् पिवा च्वंच्वंगु। वास नकेगु ज्या नं वं हे याना च्वंगु। बुढां धासा छाय् छाय् मस्यू वास नयेगु रुचि हे याइ मखु। साधनां गुलि जक हेकु हेकुं वास नका च्वनीगु। तर थौं छायथें मस्यू ज्यानवोंसां वास नयेगु विचार हे मया। साधनां गुलि जक कर लगेयाय् धुंकल। यदि थौं साधनां कर लगेयाथें बुढायात मेपिसं कर लगेयागु जूसा छोम्हुक हकीगु खै।

'नानी ! छं मेगु न्ह्यागु खँ ह्लासां जि न्यनेत तयार दु। तर छं जित वास छता नके धाये मते।'

'वास मनेकं छित गे याउँइ ?'

'याउँइ·········' बुढा छक ह्लिल।

'छाय् ह्लिला दियागु ?'

'जित म्वानां जक छु याउँगु दुले ? काय् नं पुछे यागु मखु, छयेपिसं पुछे यागु मखु, भौमस्तेसं तेढे यागु मखु। हानं वासले जित विश्वास नं मदु। शायद छं जित अंधविश्वासी धाइ। तर जित ला वास नेगु नं छगू पाप हे जुया च्वन।'

साधनां नमवासें बुढाया खँ जक न्यना च्वन। बुढाया मती साधनाया नुगले स्याकल ला धैथें च्वन।

'छाय्, छं नुगले स्यात ला ?'

'मखु।' साधनां लिस बिल। तर मति मतिं धैच्वंगु दु—थ्व रुढिवादीतेगु दिमाग गवले जक ठीक ज्वी थें। थौं थज्यापिं

हे रुढिवादीतयेगु रुढीवाद विचारं याना गुलि मनू वास याय् मखंका सिना वन।

'नानी जिं छंत छगू खँ कने।'

'छु बाज्याया हे बाखँ लाकि?'

'मखु, धार्थें हे जूगु खँ।'

अबले हे कान्त डाक्टर ज्वना वल। बिरामियात बौंलाक छक स्वल अले भ्वों छकुती वास च्वया सरासर वन। बुढाया थ्व छय् छम्ह तसकं यो। अथेजूगुलिं नं कान्तया बौम्हसें थ्वइत हे वासयागु भार, डाक्टर सता हयेगु फुक भार बिया तल। कान्तया ज्वा हिं हिं हे चाकरी वनेमा। चाकरी बमलात धायूव सरकारं छुं छगू चिकीचा धंगु त्वहतया नं सवें कया बी यो।

डाक्टर बना भचा जायका बाज्याम्हेस्यां कान्तयात धाल—

'बाबु! जित छंगु नुगले स्याके मास्ति मवो तर छुयाय् जित वासले म्या हे बिश्वास मदु।'

कान्तं थ बाज्याया बानि स्यू उकिं वं छुं लिस मब्यू।

बहनि जुल सकलें थ थगु कोठाय् द्यों वन। चिकुलाया याम बुढायात तसकं ज्वर बढे जुजुं वैच्वन। अनें नमबासें बुढां सुंक सह याना च्वन। बुढाया कोठाय् बुढा छम्ह व साधना छम्ह हे जक दु। उबले हे बुढां साधनायात व हे बाखँ कनें त्यन। हानं रोज दुहाँ वल। दुहाँ वये साथ रोजं वास सिसि छक स्वल। वास छपति हे पा जूगु मदुनि। अले छकलं हे साधनायात धुं फम्ते यायूथें फम्तेयात— 'साधना छंत टाइम

टाइमे वास नकि धका थन तैतगु मखुला ? कि छंत खँ सयेकेत तइतगु ?'

'बाज्यां वास छ्कुति हे त्वनेमखु हँ।'

'बिरामीं त्वनेमखु धाय् वं तुं छं मत्वंकेमा धैगु दुला ?'

साधनायात ब्वो ब्यूगु बुढायात सह्याय् मजिल। न्ह्याथे धासां साधना थ ला हि ख। रोज ला गनयाह्म गनयाह्म तिनि। बुढां रोजयात धाल—

'जिं त्वने हे मखु धका मत्वनागु। जित वास स्वे हे योगु मखु। न्ह्याको हे ज्वर मलासां जिं ला वास त्वने हे मखु।'

रोज सुंकसं फनक चाहिला वन। अवले हे हानं मैंया दुहाँ वल। आतकं साधनाया जा मननि खनि। मैंयां साधनायात नयेत नापं ब्वना यंकल।

× × ×

द्यो तुइल। तर साधनाया पाजुपिनिगु छें छगू भयंकर अन्धकारया किपालु वाचा हे हिला च्वन तिनि। साधनाया बाज्याया होश मदये धुंकल। डाक्टरत धमाधम वया च्वन। इन्जेक्शन धमाधम शुरु जुया च्वन। तर सुया ताकत दु सीत्योंगु प्राण-मते चिकं तना बीगु। सीत्योंगु मत छक थीक च्याल उथाय् बुढां धाल—'साधना छ ब्यापुनि मखु.........।'

अले सकसिगं संसारयात ख्यूंका मत फ्वाक सित। छेँ छ्वां ख्वोगु सलं चिच्चादन। साधना उईं थें जुल। सीतेका वया बाज्यां छाय् वैत ज्यापुनिं मखु धागु? अले व ज्यापुनिं मखुसा सु ले? वैगु हृदये छगू तधंगु हलचल जुल। बिचाया खुसि बा वया हे च्वन, वैत व हे खुसीं च्वीक यना च्वन। विचरा साधना इतमित कना उईं ज्वीन।

१०

थ्व भौतिक संसारे मां ब्वा मदैगु छगू तधंगु अभिशाप ख। धात्थें साधनायात छम्ह महान पापी धासां अत्योक्ति ज्वी मखु। जन्म ज्वी साथ मांयात नल। उमेर भचा गा बले बौ मन्त। बाज्यायाथाय् शरण कावलं बाज्यां नं तोता वन। समाजं वैत हे दोष बिल 'थ्व मिसा हे अन्याम्ह मस्यु सुइगु सुइगु छ्यों न्ह्यइतिनि थें?' साधनाया ह्मयूपने थ्व खँ दुहाँ वन। वैत छेँ त्वता प्याहाँ वने मास्ति वल, तर गन वनेगु? सुं दुगु मखु। याकचा मिसा उकिसनं बाँलाम्ह ह्मनं ल्यासेम्ह। प्याहाँ वने मात्रं हे वं थ्व नर समाज नाप टक्कर काय् माली। मिसाते थगु रूप बाँमलात धाय्‌व गुलि मयो। तर थौं साधना थगु रूप बाँलाना नं थत थम्हं घृणा याना च्वन। छेँ यापिसं 'प्याहाँ हुँ' धका ला धाय् मजिल तर नाना किसिमया यातना बिया पित छ्केत सना

च्वन। फुकं ज्या साधनायात हे याकीगु। मैंयां गबलें गबलें ग्वाह्‌ालि यावन धासां मेपिं दाजुवतपिं व तताजुपिसं बोबीगु।

उखुनुया खँ। साधना थ दाजुपिंत जानका च्वंगु। दाजुपिं नं न्ह्यागु त्वह तयासां साधनायात च्वने मफयेकेत सना च्वंगु। जा ननं रोजया भातं धाल—

'थौं गथे जा ला कचि हे तिनि।'

'तरकारी नं ग्च मगा।' मेम्ह्‌ेसिनं धाल।

साधनाया ख्वा ह्याउँसे च्वन। जा थिया स्वलं जा बौंलाक हे बू।

'मा ला बू!' साधनां धाल।

'ओ, अेसा जिपिं फुकं मखुगु खँ ह्लाइपिंका मखु ला?' रोजया भातं तं पिकया जाभु त्वोता दना वन। नाप नापं मेपिं नं दना वन। अबले हे रोज वया धाल— 'छ कलंकिनी नं आ प्वा जायक हे नकी मखुत। छाय् छं कमेयाना तयागु धन धका थथे यानागु ला? कि छिमि अबुं थन तये हैतगु धन?'

साधनाया छुयाय् छुधाय् जुल व छह्म असहाय हे मखु ला। न मवासें सुंक सहयाना च्वन। रोज लाकोथाको म्हुतु ह्ला ह्लां प्याहाँ वन।

असहाय् मानवयात भगवानं नं हेला हे या। मस्यु संसार स्वस्वं न्यायप्रिय भगवान नं संसारथें हे चाकरी बह्लाम्हेसिगु जक पद्य काल ला। मखुसा थौं गरीव व असहायतेगु छाय् उद्धार मजूगु?

छन्हु वन निन्हु वन धाधां साधनाया बाज्याया खुला च्यन। थौं साधनाया बाज्याया खुला। भ्वे वैच्वं।निगु हुल हुल। फुक्क बइगले च्वना ज्या याना च्वन।

सुइतं पिया च्वंम्ह थें कान्तया कोठाय् च्वना रोज गबलें भयालं पिने सुं वलला धका सोइगु, गबलें दुने क्यब पाखे। अले दिक्क जुया फिल्मया म्ये हा ह्लां तपागु न्ह्यायकंया न्ह्याने च्वंगु मेचे फ्यतुव इयरक्लिप ताता टेबुले तल। अले सं फ्यना नस्वागु चिकं त्युत्यं सं छ्यन। सं थ्वी सिधेका दने त्योंबले लाबाक किपालु सथें च्वना लिफ सोबलें क्यब पाखेया भयालं गया डाक्टर साहेब दुहाँ वल। पश्चिमी सभ्यताया उत्थान याइपिं डाक्टर व रोज थौं एकान्त कोठाय् नाप लागु इमित छु मानि। वासना धैगु ला इमिगु निम्ति प्रकृतिया नियम ख। चरित्र धैगु इमिगु निम्ति छुं मखु। शिष्टाचार हीन स्वागत रोजं यात। डाक्टर नं स्वागतम्ह श्रज्यागु मौका गबले तोती। टेबुले च्वंगु इयर क्लिप डेस्के तया रोजयात टेबुले फ्यतुकल। रोजं भचा आसे यागु संकेत याना कोठाया लुखायागु खापातिना चुकू तवन। अले छु मानि, असभ्य पूर्ण ख्या चले जुल।

खापा ध्वार ध्वार संकुगुलिं निम्हं थारा न्हुल। डाक्टर क्यबया भयालं हे कोहाँ वन। रोजं काचा काचां खापा चायका विल किजाभत कान्त लुखाय् दना च्वन। सशंकित मिखां कान्तं प्यखें छको स्वल। रोजयागु अस्त व्यस्त वस अले सं छ्यने धुंका नं भुसुसुल दने धुंकुगु छ्योंयात खन।

रोजं ह्लिला धाल— 'तले सं छ्यने धका स्वयां हूल हूल अले थन हे छको सं छ्यने धका दुहाँ वैगु का।'

कान्तं छुं मधा।

रोज वना भचा जायूका हे रोजया इयरकिलिप तन धैगु मारी हल्ला जुल। गन गन माले धुंकल मदु। ह्लायकं दुगु टेबुले नं गुलि माल मदु। अले रोजया शंका साधनायाके जुल। साधनाया कोठाय् स्वोवन। साधनायाथाय् सन्तोष वैच्वंगु। रोजयात स्वने साथ साधनां लुखाय् वया न्यन—'छाय् ततजु! जित मावैगु ला?'

जवाफ मब्युसें रोज उखे थुखे स्वस्वों प्याहाँ वन।

'रोज धाम्ह थ्वहे ला?' सन्तोषं साधनायाके न्यन।

'ख।'

'अेसा जि वने। थज्यापिं मिस्त खना जि साप ग्या भिंपिं मिस्त मखु। छुं उपद्रव याना बीत नं बेर मदु।'

'छु उपद्रव?'

'थ्वहे कि छ ल्यासे, जि ल्यायूम्ह हानं थथे कोठाय् छ व जि जक खँ ह्लाना च्वना।'

सन्तोष वन। साधनायात थौं भचा तसकं आनन्दया अनुभव जुल। मम्यु छाय्।

× × ×

'साधनाया चाला आ ठीक मज्वी धुंकल।'

'वं हे नं कागु उवी फु।'

'तर कया नं गन यंकी ?'

'थन सन्तोष बराबर वैत नापलाय् त वो।'

'सन्तोषयात नं ला मागु मखु।'

'मा म्वा सुनां धायूफु ?'

कृष्ण कुमारी व रोज खँ ह्लाना च्वन। अबले हे साधना नं थ्यों वल।

'साधना।' रोजं भचा कडके जुया धाल।

'छाय् तताजु ?'

'छंथाय् सन्तोष छुया वैगु ?'

'अथें नापलायत वैगु।'

'अथें। छह्म ल्यासेह्म मिसा, छह्म ल्याय्‌ह्मम मिजं नापलाना खँ ह्लाना च्वनेगु धैगु नं अथें ज्वी ला ?'

साधनाया मने सन्तोषं धैवंगु खँ भःस्स लुमन। वैगु नुग च्वल। अज्ञान जुया व सन्तोष पाखे भन भन आकर्षित जुया वना च्वन।

कृष्णकुमारीं छकलं न्यन— 'इयरकिलिप छजो छं खना ला ?'

'मखना। सुइगु तन ला ?'

'जिगु का।'

साधना सुम्क भुतुली वन। वया मेगु ज्या हे छु ? मि,

सिं, कुं, जाकि, क्यें, चि, तरकारी आदि हे ला वया पासापिं ख। नापला वन।

ह्लानं रोज व कृष्णकुमारीया खँ जुल।

'थ्वंहे कागु ख।'

'असा गय्याय् माल?'

'बीर छको क्यना स्वेला।'

'बीर छुं मखु। उकिं छु सीदै? बरु पक्का साधनां हे कागु ख।'

'बीरे खगु खँ वो हँ।'

'असा छं क्यने मास्ति वोसा छको क्यना हे स्वेका।'

कन्हेखुनु निम्हं ह्लापनं दना बीर स्वैम्हेसिया छेँ वन।

बीर स्वैम्हेस्यां बीर स्वस्वं धाल—'खूह्म ला ल्यासेह्म हे थें च्वं।'

'ख, ख, भ्भि खुदँ जक दत ज्वी।'

'खूह्म.........।' बीर स्वैम्हेस्यां धाय् मलानि बले हे खँ स्वाह्लाना रोजं धाल— 'जिमि छेँया हे भिना मचा ला?'

'ख, ख भिना मचा उका उका गुलि बाँलाक खने दु। मिसा बाँलाह्म हे ख।' बीर स्वैम्हेस्यां धाल। बीर क्यनीह्म थगु मन्त्र ब्वना च्वन।

'तर माल छिथाय् छेँ मदे धुंकल गनं मेथाय् थ्यने धंकल।'

बीर स्वके धुंका ल्याहाँ वोपिं निम्हेस्यां साधनां हे कागु पक्का हे खत धका पत्या जुइका वैच्वन।

छेँ थ्यने साथ रोजं साधनायात फ्म्ते याना धाल— 'इयरकिलिप लिका।'

'गनं ?'

'छं खूगु का।'

'जि.........।' साधना अलमल जुल।

'खुनि। खुया ला मखु पह याना च्वनी। लिकायूसा फट्ट लिका।'

'जिव छुयायूत इयरकिलिप ?' साधनाया मिखाय् ख्वबि जाया वल। न्यतालिसे मचायूक ख्वबि बा वल।

'सं पुया प्यंकेव पिकाइका।' धाधां रोजं साधनायागु सं पुया तुति भ्वा भ्वा प्यंकल।

निसहाय साधना सुकुसुकुं ख्वया बयेंसंतुं भ्वसुना च्वन। रोजं सं पुया हे च्वन।

'थ्व सुइगु इयरकिलिप ?' धाधां अबले हे लाक कान्त थहाँ वल— 'बँ पू वोम्हेस्यां क्यबे कुतवना च्वन धका बी हगु।'

रोजं सं प्वीगु तोतल। तर साधनाया हृदये छगू तधंगु धक्का जुल। मिखां ख्वेगु तोतुंसां हृदयें ख्वेगु तोते मफुत।

११

साधनां सन्तोषया जीवन-वसन्ते पतभर हल । साधनायागु दुख गाथा न्यन्यं सन्तोष वें थें जुल । न्ह्यावलें वया मने वयाच्वनी गथे याना साधनायात दुख-सागरं थकायू ।

'सन्तोष, छंगु जाँच वये धुंकल ।'

'छु सा ।'

'ब्वंगु मखना । छाय् छं थगु पोजिशनया ख्याल मवो ला ? थुकसिन फस्ट ब्वी मा ।'

'पोजिशन धैगु छुं हे तधंगु खँ मखु । मुख्य दकसिवे तधंगु पोजिशनला मानवता हे ख ।'

'छं थय छाय् वयें थें खँ ह्लाना च्वनागु ।'

'थव्यागु परिस्थिति छंत वोसा सीका ।'

'बा बा ! छंकेथें जिके बुद्धि मगा। भचा बाँलाक ला खँ कँ। अँ बरु छगू खँ छंके न्यने धैगु का। छ लाखे थौं कन्हे छह्म मिसाया लागी थथे जुया च्वंगु हँ खला ?'

'ख।' गंभीर लिस बल। पासाह्म आश्चर्य जुल। सन्तोषं छगू छगू याना फुकं खँ कन। अले पासाम्हेस्यां धाल— 'छं धागु खँ खगु हे ख। तर मिसा धैगु मिसा हे ख। जिगु बिचारं ला मिसा मोह ख, माया ख, अन्धकार ख, वासना ख। थ्व आलोकमय जीवन व शान्ति पूर्ण संसारे अन्धकार व हलचल हइह्म मिसा हे ख। छं पत्या मजूसा इतिहास स्वो— वाल्मिकीया तप भ्रष्ट यात छह्म मिसां, पौराणिक यागु महायुद्धे स्व मिसा, गनं सिताया कारणे जूसा गनं द्रौपदी। मेगु छु स्वेमा म्ही हे देशे राजेन्द्रलक्ष्मिया बाखँ सुनां मस्यू। उकि जिगु बिचारं ला छं व मिसायात चट्ट तोता थगु जीवन स्व।'

'छं धाल मिसा अन्धकार ख, थ्वया मतलव मिजं प्रकाश ला ? यदि मिजं प्रकाश ख सा अन्धकारयात प्रकाशं गबलें तोती मखु। बरु अन्धकारयात नं प्रकाश याना बी।'

'तर सन्तोष छं थगु जीवने ला हलचल हलनी।'

'हलचल ! थ्वहे ला जीवनया परिभाषा ख। शान्ति, अचल थ्व ला कायरता ख, मृत्यु ख।'

'अयेसा शान्ति धका हाला च्वंपिं फुकं मुर्ख ला ले ?'

'थ्वहे छंगु तधंगु गलट बिचार। व शान्ति गुलि उज्ज्वल हानं छं धागु शान्ति गुलिखे पा। व शान्तिया मतलव ख कर्मठ

जगया निर्माण। छं बिचायागु शान्ति अकर्मण्यता, सुम्क च्याना च्वनेगु।' सन्तोषया अकाट्य तर्क पासाम्हेसित बसे याना काल। पासाम्हेस्यां छक्को वातां सन्तोषया ख्वा स्वल। मानो तथागतया तेज हे वयाके दुविना च्वंगु थें अनुभव जुल। अबले हे घण्टी थाना हल निम्हं क्लास पाखे वन।

सन्तोष कालेजया उत्तमोत्तम छात्र। न्ह्याह्म मस्त चाहे न्ह्याह्म प्रोफेसर थजु इमिगु म्हुतुं सन्तोषया गुण गावे मयापिं मदु। थुक्सी जाँच न्ह्योने थ्यने धुंकल तर सन्तोषं ब्वंगु मखु। न्ह्याबलें पहिला जुया नेपालो जातियागु नं छक्को नां तये धुंकूह्म। थौं थथे जूबले कालेजे नं भचा खलबल जुल। डिग्रीया जाँच थुकी नं विश्वविद्यालये पहिला ज्वीगु आशा दुगु। तर सन्तोषं मब्वंगु खना फुक्कं हिस्स जुया च्वन।

खेल पाखेया नं नामी खेलाडि। उखुनु म्याच बले नं कालेजया नामी चाम्पियन जुया नं बाँमलाक म्याचे बुकल। पासापिं फुक्कं सन्तोषया थज्यागु पह खना वें ज्वीन धका जक हाला च्वनी।

छेँ नं बौम्हेस्या थ कायूयागु थज्यागु पह खना भचा ग्याथें च्वन। याक काय् वें ज्वीला? थ्व छाय् जूगु? उकिं ला? धात्थें थ्वं फुक्कं खँ सिलला? आदि आदि खँया बिचार सन्तोषया ब्वाया मने न्ह्याना च्वन। फुक्कं खँ धया हे बी माल ला। हानं जि खना सन्तोषं घृणा याइला। व धासा छह्म समाज सुधारक। जिगु व ज्यां ला समाज स्यंकल। जिगु पाप खना व तंचाइ। जि पापी ख! जि पापी ख!! धका हाहाँ वें थें कोठाय् तिंतिं न्हुया च्वन।

'बा छाय्? छित छु जुल?' सन्तोष ब्वाँय् ब्वाँय् बौया कोठाय् वया बौम्हेसित घेपुना न्यन।

'सन्तोष?'

'छाय् बा?'

'जि पापी ख! नीच ख!'

सन्तोषया मने पकानं बाया मगज स्यन धका च्वन। तीजक घेपुना बौम्हेसित लासय् ग्वारा तुइकल। बौम्ह नं बिचा यायां हे न्ह्यो वयेका च्छल।

भचालंका साधना थ्यंक वल। सन्तोषयात साधना खने साथ मती लुल— जिगु जीवन परिवर्तन याह्म थ्वहे ख। ब्वाँय् वना छको घेपुइला? तर अबले हे हृदयं धाल— छं थथे याय् मते बरु छं वैत वना क्येहे धा। छंत वं दाजु थें माने याना तगु दु। वइत हृदयेश्वरी दयेकेगु ला छंगु तधंगु पाप ख।

'सन्तोष छं छु याना च्वना?'

साधनायागु थ्व परिवर्तनं सन्तोषयात आश्चर्य यात।

'साधना छंगु थ्व परिवर्तन?'

'छाय्?'

'जि छं सन्तोष दाइ ख, सन्तोष मखु।'

'सन्तोष! जित छ गुलि यो, जि छनाप प्रेम दु।'

'साधना! जि नं छनाप प्रेम दु। तर, दाजु व केहेँया प्रेम।'

'सन्तोष दाइ छ गुलि भिं । धन्य ख छ ।'

'छ धन्य मखुलाले साधना ?'

'छाय् ?'

'वास्तवे छं जिगु खँयात याकनं हे थुइका काल । गलित याना उत्थान याय्‌गु भन तधंगु बहादुरी ख । गाले कुतं बना गालं थाहाँ वये फुगुयात हे जीवन धाइ ।'

'सन्तोष दाइ, जित क्षमा याना दिसँ ।'

'छ छुं कसुरयागु दु धका क्षमा फोनागु ?'

'मखु । न्ह्यागु सां क्षमा यारे !'

सन्तोषं साधनाया सँ पित्तपीकुं धाल— केँहेँ मेजु ! छँत क्षमा याय्‌मागु छुं आवश्यक मदु । कसुर मदेकं क्षमा प्याहाँ वैमखु । हानं छं थ्व नं लुमंकि कसुर धैगु ज्या खँ याय्‌गुली जक उत्री, बिचार याय्‌गुला कसुर दैमखु । बिचार धैगु कमंया छगू साधन जक ख । अयनं छं क्षमा धका हाला च्वन । हानं जित ला थ्व क्षमा धैगु वस्तु नं मयो । क्षमायानां फुकं मनू भिनी मखु । क्षमा धैगु वस्तु छगू नं बडो विचित्रगु ख । क्षमायाइपिं मनूत नं तधंगु ज्ञान दुपिं ज्वीमा नत्र क्षमा ला छगू पाप जुवने फु । उकिं जि .... ।'

खँ त्वाह्लाना हे साधनां धाल— 'अयेसा जित दण्ड बिया दिसँ ।'

सन्तोषं ह्निला धाल— 'केहेँ मेजु छं धागुलिं जिं दण्ड बीगु जुल । छं कसुर यात छाय्‌कि छ ग्लानि जुया च्वन । यदि छ

ग्लानि मजूगु जूसा छंत दोष बीगु मखु। मभिंगु ज्या यानां जक नं दोष ज्वी मखु। तर यायधुंका मखुगु ज्या याना धका आत्मायात असन्तोष याना तयेगु न छगू दोष ख। उकिं छन्त जिं थ्वहे दण्ड बी कि छ थनिं निसें जिमि केँहेँ जुल। थनिं निसें जिगु छेँयात छं थगु हे छेँ धका सम्भेजु। गबलें जित छुं जूसा छं स्वो वयेमा।'

निम्हं दाजु केँहेँया ह्लामिले यात। थौं सन्तोषं दण्ड ब्यूगु खना साधना आश्चर्य जुल। आनन्द जुया साधनाया म्हुतुं अनायास प्याहाँ वल—

'सन्तोष दाइ!'

'साधना!'

निम्हं दाजु केँहेँ स्वर्गीय आनन्दे बिभोर जुल।

१२

सन्तोषया बौ झन झन तचो जुया वन। डाक्टरतेगु भनाइ दु 'रोगीयात म्वाके धका वासले खर्च यायगु केवल खुशी गा पायगु जक ख्वी।' सन्तोषया जीवनया छगू मात्र सहारा थौं थुगु अवस्थाय् लाना च्वन। उखे साधनाया अवस्था। थुखे थगु जीवनया सवाल। निराशाया समुद्रे निराशयागु छगू तधंगु लहर वल। वर सन्तोष मिसा मखु। हिम्मत हारे मया।

× × ×

सीत्येका न्ह्यामेस्यां मचा होश दैवो हँ। होश दुवले हे सन्तोषया ख्वां काय्यात छगू खाम बन्दी चिट्ठी बिल।

'सन्तोष ! छंत जि थ्व चिट्ठी बियागु दु। छंगु निंतिं थ्व छगू पहेली ज्वी। आ ला जिगु जीवन यात्रा नं सिधैन। जि मधे धुंका जक छं आम चिट्ठी पोला ब्वों।'

आखिर सन्तोषया ब्वा परलोक हे जुल। सीम्हेसिगु ज्या खँ यायमागु सिधेका छे ल्याहाँ वया चिट्ठी खोले याव।

जगया महान पापी

... ...
... ...
... ...। छह्म मिसा बुँया दथुदथुं वना च्वंगु। जि सल गया चाहिला वइगु। जित खने साथ व मिसां छ्यों कञ्छोकल। थयेक प्यखें स्वया मिखां न्ह्याय् दुथाय् तक नं सुं खने मदु। अले जि सलं कहाँ वया। व मिसा तसकं ग्यात। जिं ब्वाँय् वना वैत थगु बाहुपाशे कया। ... ...
... ...।

छन्हु व मिसा जिथाय वल।

'हजुर ! जि ला प्वाथे दत।'

'छिमिम भात दहे दुनि।'

'व ला यें च्वंच्वंगु स्वदँ दत। थन छधु हे नं वोगु मखु।'

'जिं इन्तजा याय्।'

अबलेसं निसें वया भातयात थ थाय् छेँ जागरि नका। ... ... मचा बुल। व सित हँ। दुनियां धाल ज्यापुया मचा तर सुनां स्यू कि व जिमि म्ह्याय्।

वैगु नां साधना हँ ... ...।

ब्वो ब्वों सन्तोष वें थें जुल। बौह्म सीगुया दुख हानं थुखे केँहेँ लूगुया सुख। व धात्थें हे वें थें जुल। छुयाय् छुमयाय् जुल। छको तसकं ह्लिल। मनूतेसं बौ सिना नं वैगु नुग न्ह्यूगु खना सन्तोष धात्थें हे वें जुल धका धाल।

सन्तोष वें मजूगु नं ला मखु। वास्तवे साधना वया हे केँहेँ, सदे केँहेँ। छह्म हे बौ। केवल मां जक निह्म।

१३

चिकं मदुगु मत ला सिना हे वनी थ्व प्रकृतिया नियम ख। सी ह्वापा चिकीचा प्वागु मतं नं छक जगत हे प्रकाश यायला धै थें च्वंक ग्यानापुक प्रकाश बी।

अले वया लिपा ? थ दीप–शिखा नापं संसार हे कम्पायमान याय्थें याइ। लँ जुवातेत अयाय् थेयाय् मद्का बी।

ह्वानं वया लिपा ? वैत विनाशय। फय् वया फ्वाक्क मत स्याना बी। अले प्यखें एकतन्त्र राज्य याइ।

अन्धकार !

कनकया दाजु, डाक्टर व प्रोफेसर स्वम्हेसिया यें डाक्टरया छें च्वना सभा याना च्वन।

'मौका ला थ्वहे ख।'

'ख ख। थौं कन्हे साधनाया छुयाय् छुयाय् जुया च्वंगु दु। पाजुपिनि नं सुयां योगु मखे धुंकल।'

'फसा हेकाहे हये। मफुसा ·········।'

'मोटरे तया ब्वाके।'

'तर सन्तोष ·········।'

'सन्तोष! हा···हा······।'

'छाय्?'

'वला बौ सीगुलिं वें थें जुया च्वन।'

'उकि ला धैगु मौका थ्वहे ख धका।'

कनकया दाजुं धाल— 'तर साधना ला छेँ लिबाक प्याहाँ हे मवो। ह्निने ला भचा ग्याना पुसे च्वँ।

'ग्याय् म्वा, ग्याय् म्वा व फुकं जि ठीक यायका। छं मोटरया ड्राइभर छह्म जक माले।' ह्मतं टाइ पित्तुपिय्यूं डाक्टरं धाल।

'मोटर ला जि हे ड्राइभ याय् फुनि।' प्रोफेसरं धाल।

'ग्रेण्ड।'

स्वम्हस्यां छगू हे विचा जुल। पूर्णिमाया तिमिलायात राहु केतुं ग्रस्त यायगु प्लन तयार जुल।

× × ×

थौं थें साधना लिबाक हिती वया ल गबलें का मवोनि। रोजयागु घुर्की सहयाय् माली धका ग्याग्यां 'ल ल्ह्यया ह्नि' धका धाय् वं तुं हे ह्मा मधासें साधना हिती ल का वैच्वंगु।

थौं साधनायात रोजं तधंगु षडयन्त्रे लाकल। अबले हे ख्यूंसे च्वंगु छयली भचा खासाखुसु स ताय् दु।

'रोज! थ्व हे मौका जि यूज याय्।'

'गूड।'

'जित इनाम ?'

'जि कन्हे छं थाय् वयेका।'

'मखु।'

'छुले सा ?'

'छन्हु आदेश्वरे नु अले अन ......' निम्हेस्यां निह्नसित चुप्पा नल। मिस्त नं मेमत थें ज्वोमा धाइह्म रोजं थौं वहे डाक्टर नाप बुला साधनायात चक्करे लाकल।

× × ×

साधना ल कया च्वंगु हितिया न्ह्योनेसं स्टार्ड बन्द मयासें छग हाकुगु मोटर दिके हल। साधना ग्याग्यां मोटर पाखे मस्वसें कोछुना हिती ल फया च्वन। अबले हे मोटरं छह्म मनू कहाँ वया साधनायात लुचुक बुया मोटरे तल। साधनां चिच्चे याना हाल तर सुं सहायता मदु। मोटर बेगं ब्वाकेयंकल।

कोठाय् च्वना सफू स्वै च्वंह्म कान्तं साधना चिच्चे याना हागु स ताल। ब्वाँय् वया स्वोवो बले मोटर ब्वाके धुंकल।

जलाखलातेसं धाल—'साधनायात जबर्दस्ति मोटरे तया यंकल।' कान्त ब्वाँय् वना सन्तोष नाप ला वन। सन्तोष थ्व खबर न्यना गजब चाल। वैत, छु याय् छु मयाय् जुल। वैगु हृदये दुने छगू अन्तर्द्वन्द जुल।

थ्व छु?

थ्व छंगु भाग्यया जाँच खः। छंगु व्यक्तित्वया परिचय बीगु मौका खः।

गुलि जक थत सम्भाले यायगु। बौ सित हानं केहेँया थज्यागु गति। थ्व जीवन हनाच्वने सिकेँला बरु सिना वनेगु हे भि।

सन्तोष, थ्व छंगु परिवर्तन गथे? करपिन्त शिक्षा बीह्म थौं गथे लँ तने त्योंगु। ला मन ला? मियात ल मागु मदु, व्यो मा धका। मियात व्यो पासा थ्वहे भोगु जीवनया परिभाषा खः। ल नं ला मियात स्याना जकं बी। उकिं छंगु जीवने शान्ति मवोगुया मतलव खः छंगु जीवन जीवन खः। थ्व छंगु परिक्षा खः व्यक्तित्व, ज्ञान व कर्तव्यया परिक्षा खः।

न्हूगु प्रेरणा ज्वना सन्तोष वन प्रदेश वन। छाय् कि वैत विश्वास दु थ्व ज्या कनकया दाजुं यागु खः। छेँ थ्यंका सिल नकतिनि जक इपिं पहाडया च्वे पाखे वन। रिवाल्वर छपू कया मोटर च्वे पहाड पाखे ब्वाकल। मोटरया हेडलाइटया प्रकाशं लुटेरात ग्यात। सुद्धिबुद्धि तने धुंकूह्म साधनाया जक भचा आशा दत। मोटर दिके साथ रिवाल्वर ह्लातं ज्वना सरासर थाहाँ वन। कोठाया खापा तिना तल खापा व्यारव्यारयात तर चायक मवो अले सन्तोषं खापाया ह्लायूकं तछ्याना चुकू लिकया द्वाहाँ

वन। इपिं बिस्यूबनेत ठीक जुया च्वंगु सन्तोषं खन कनकया दाजु व प्रोफेसर। सन्तोषया मिखां मि प्याहाँ वल। दाजुयात धाल–

'दाइ छ थुलि नीच धका मच्वनागु का।'

साधना ब्वाँय् वया सन्तोषयात घे पूवल।

'सन्तोष दाइ! जि अभागी···।' साधना सन्तोषया तुती भ्वसुना ख्वल।

'म्वाल साधना ख्वय् मते। छ जिमि सदे केहें हे ख छं···।'

'ख छिमि हे केहें। मछा नं मजूला छंत? छझ ल्यासझ मिसायात केहें धका फसे यायुत।'

'धाँय् धाँय्।' रिवाल्बरया निग ग्वलिं प्रोफेसर अनसंतुं प्राणान्त जुल।

'दाइ स्वै दिसँ।' सन्तोषं वहे बौम्हेस्यां बिया थकुगु चिट्ठी कनकया दाजुयात बिल।

कनकया दाजुं चिट्ठी ब्वने धुंका साधनाया तुति ज्वना धाल–

'जित माफया साधना। छ छझ केहें जुया नं जि छंगु उपरे नीच व्यवहार याना। जिं थनिं निसें प्रण याना कि छं धागु खँ न्यनेगु जुल।'

'दाइ केहेँया ज्या ख दाजुपिंत भिंगु लँ क्यनेगु। मिस्त धैगु हे मिजंया कल्याण यायुत जन्म ज्वीगु ख। मचा बले माँ जुया, ल्यायूझ बले तता क्यहें व कला जुया, बुढा बले म्ह्याय् जुया।'

अबले हे लाक मोटरया आवाज वल सकलें पिने वया स्वो वल कान्त मोटरं कहाँ वया सन्तोषयाथाय् वल।

'छाय् ह्राँ छाय् ?' सन्तोषं कान्तयाके न्यन।

'साधनायात बिसिकेगुली रोजयाः नं ह्ला दु हँ धका जिमि बाइफं जित कन- रोज व डाक्टर निम्ह छेली च्वना खँ ह्लाना च्वंगु वं बौंलाक हे ता हँ। डाक्टर नकतिनि जक मोटरे च्वना वन। सन्तोष दाइ! थ्व छु जूगु ?'

'कान्त! जूगु ज्वी धुंकल म्वाल आ। आ खुनु सुधार याय् माल। थ्व देशीतेसं मी मिस्तेत वासनाया न्ह्योवोसा यायूत सन। छु याय् ? जिमि दाजु हे थज्यागु चक्करे लात। थ्व फुकया कारण स्यूला ?— अविद्या! उकिं मीसं ब्वना याकनं विद्या प्रचार याय् माल। याकनं 'मी' धका राष्ट्रीय भावना ह्ये माल।'

'धन्य ख सन्तोष दाइ।'

सकस्या म्हुतुं सन्तोषयात तारिफ यात।

ताहाक दुख सुखया खँ ह्लाय् धुंका सकलें थथ छें वन। आ इमिगु नरक थज्यागु छें साधनायागु अमर साधनां स्वर्ग जुल।

सिधल

च्वसापासाया पासापिं

प्रेस वयेधुंकूपिं:—

(१) न्याफो स्वाँ (बाखं पुचः) मू० ।३२

(२) वैँ (गद्य पद्य) ।२५

(३) मां बौ व मचास्वाचा (अर्ति) ।४०

(४) त्रिवेणी (प्याखँ पुचः) ।४०

(५) सँदेशया लिसः (खण्ड काव्य) ।३२

(६) खँत्वा व खँभाय् (वाक्यांश व वाक्यपद्धति) १।

(७) फुतिफाति (कविता) ।२५

(८) नखला (कविता, कहानी, निबन्ध, नाटक संग्रह) १.५०

(९) खलील जिब्रनया छुं बाखंचा) ।५०

(१०) छुं पर्यायवाची कोष ।६०

(११) मिसा (उपन्यास) १।

प्रेसं वयेत ठीक जुया च्वंपिं:—

(१) ख्वान संग्रह श्री सत्यमोहन जोशी ।

(२) खयामया रूवैया श्री चित्तरञ्जन ।

(३) ती (बाखं पुचः) श्री प्रेमबहादुर कंसकार ।